

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทัศนะของคนในชุมชนต่อแนวทางการปฏิบัติกับผู้กระทำผิดที่กลับเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎี รวมถึงผลของการศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนะ
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการลงโทษ
 - ทฤษฎีการควบคุม
 - ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างและเปลี่ยนทัศนะ
 - แนวคิดและทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด
 - ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด
 - แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมการปลดปล่อย
 - กระบวนการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ในปัจจุบัน
3. แนวคิดและทฤษฎีเรื่องการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชน
 - แนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นฐาน
 - ทฤษฎีกระบวนการทางสังคม
 - ทฤษฎีปฏิกริยาทางสังคม หรือทฤษฎีตีตรา
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิด

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนะ

ความหมายของทัศนะ

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ทัศนะ” ไว้มากมายด้วยกัน แต่ในที่นี้ผู้ศึกษาจะขอนำมาประกอบการศึกษาดังนี้

ธีระวุฒิ เถระพัฒน์ (2546) ให้ความหมายของทัศนะในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนะของพนักงานสอบสวน สังกัดกองบัญชาการตำรวจนครบาลต่อ พ.ร.บ. ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545” ว่า ทัศนะ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือความคิดเห็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รวมทั้งแนวทางปฏิบัติหรือท่าที ที่มีต่อสิ่งแวดลอมอย่างใดอย่างหนึ่ง

เสาวลักษณ์ พลังเกียรติยศ (2547) กล่าวถึงความหมายของ คำว่า ทักษะ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นที่มาจากการรับรู้จากกระบวนการที่เป็นประสบการณ์ตรงของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รวมทั้งแนวทางปฏิบัติ หรือท่าทีที่มีต่อสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง

Krech and Cruthfield (ธีรวิมล เถระพัฒน์, 2546, น. 9) ได้ให้ความหมายทักษะ คือ ลักษณะการรวมตัวอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างแรงจูงใจ อารมณ์ การรับรู้ และความคิด ความเข้าใจของแต่ละบุคคล

อดุลย์ นามสอน (2542, น. 11, อ้างถึงใน สาวิตรี ฉุยฉาย, 2549, น. 8) ได้กล่าวถึง ทักษะว่า เป็นความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจจะเป็นการพูด การเขียน หรือการปฏิบัติงานก็ได้โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมเป็นส่วนช่วยในการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งแนวทางปฏิบัติหรือท่าทีสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหมายถึงความคิดเห็น ความรู้สึกเฉพาะตัวของบุคคลที่สนองต่อคำถามในแบบสอบถามความคิดเห็น โดยไม่มีผู้วินิจฉัยว่าถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520, น. 10-14, อ้างถึงใน สาวิตรี ฉุยฉาย, 2549, น. 8) ได้ให้ความหมายทางจิตวิทยาว่า ทักษะมีความสำคัญคือพฤติกรรมมนุษย์ในแง่ที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาถึงการพัฒนาความสามารถทางทักษะ ทางสติปัญญา และการใช้วิจารณ์ญาณของมนุษย์เพื่อประกอบการตัดสินใจไว้ดังนี้ คือการยอมรับว่าการเรียนรู้ของมนุษย์จะเริ่มต้นจากในระดับง่าย ๆ ก่อน แล้วเพิ่มความสามารถในการใช้ความคิดและการพัฒนาสติปัญญาเพิ่มขึ้นตามลำดับโดยแบ่งออกเป็น 5 ชั้น ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) เป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำ อาจจะเป็นโดยการนึกได้ มองเห็น ได้ยินหรือได้ฟัง ความรู้ในขั้นนี้ประกอบด้วย คำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ปัญหา มาตรฐานเหล่านี้ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าความรู้นี้เป็นเรื่องของการจำได้หรือระลึกได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนและไม่ต้องใช้สมองมากนัก ดังนั้น การจำได้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญทางจิตวิทยาและขั้นตอนที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมิน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ใช้ความคิด และความสามารถด้านสมองเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับโดยที่มาจากความรู้ที่ จอห์น โฮสเปอร์ นักปรัชญาผู้มีชื่อเสียงอธิบายไว้ว่ามีที่มา 4 ทาง คือ จากประสบการณ์จริงจากเหตุผล จากผู้รู้ และจากการหยั่งรู้

2. ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นพฤติกรรมขั้นต่อจากความรู้ขั้นตอนนี้ จะต้องใช้ความสามารถ สมองและทักษะในขั้นสูงจนถึงระดับของ “การสื่อความหมาย” ซึ่งอาจทำให้ทั้งที่

เป็นการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือการใช้สัญลักษณ์มาก เกิดขึ้นหลังจากบุคคลได้ทราบข่าวสารต่าง ๆ แล้ว โดยการฟัง เห็น อ่าน หรือเขียน ความเข้าใจนี้อาจจะแสดงออกในรูปของการใช้ทักษะหรือการแปลความหมายต่าง ๆ เช่น การบรรยายข่าวสารโดยใช้คำพูดของตนเองหรือ การแปลความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่ง โดยคงความหมายเดิมเอาไว้ หรือเป็นการแสดงความคิดเห็นหรือการใช้ข้อสรุปหรือการคาดคะเนได้เช่นกัน

3. การนำความรู้ไปใช้ (Application) ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้นี้ เป็นพฤติกรรมขั้นที่สาม ซึ่งต้องอาศัยความสามารถหรือทักษะทางด้านความเข้าใจดังกล่าวมาแล้ว การนำความรู้ไปใช้นี้กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแก้ปัญหาที่ตนเองซึ่งเมื่อทำการพิจารณาจะเห็นได้ว่า ความเข้าใจในหลักทฤษฎี วิธีการต่าง ๆ จะถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

4. การวิเคราะห์ (Analysis) ความสามารถในการวิเคราะห์เป็นพฤติกรรมที่ช่วยให้ความสามารถแยกภาพรวมออกเป็นส่วนย่อย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เด่นชัดยิ่งขึ้น แบ่งเป็นชั้นย่อย ๆ ได้ 3 ชั้นด้วยกัน

- 1) ความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบของปัญหาออกเป็นส่วน ๆ
- 2) ความสามารถในการเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบ
- 3) ความสามารถในการมองเห็นหลักของการผสมผสานปัญหาที่มีองค์ประกอบย่อยมากมายหลายส่วน มารวมเข้าเป็นกรอบโครงสร้างที่แน่ชัด โดยทั่วไปแล้วความสามารถนี้จะเกิดจากการนำเอาประสบการณ์ในอดีตมารวมกับประสบการณ์ในปัจจุบัน และนำมาสร้างเป็นกรอบที่มีระเบียบแบบแผน ความสามารถในการวิเคราะห์เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ หรือความคิดริเริ่ม จึงต้องอาศัยความสามารถขั้นต่าง ๆ หลาย ๆ ขั้นดังกล่าวแล้ว กล่าวคือ จะต้องมีความเข้าใจในการนำความรู้ไปใช้ และความสามารถในการวิเคราะห์มาประกอบกัน

การประเมิน (Evaluation) ความสามารถในการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับการให้ค่าต่อความรู้หรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งจะต้องใช้เกณฑ์หรือมาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นส่วนประกอบในการประเมินผล มาตรฐานนี้อาจจะออกมาทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ และมาตรฐานที่ใช้นี้อาจมาจากที่บุคคลนั้นตั้งขึ้นเอง หรือมาจากมาตรฐานที่มีอยู่แล้ว ความสามารถในการประเมินผล นอกจากจะเป็นความสามารถขั้นสุดท้ายแล้ว ยังเป็นตัวเชื่อมที่สำคัญของพฤติกรรมด้านอื่น ๆ อีกด้วย ความสามารถในการประเมินนี้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในขั้นตอนสุดท้ายเสมอไป แต่อาจจะอยู่ในขั้นตอนของความสามารถหรือทักษะต่าง ๆ

สาวิตรี อุษยชา (2549, น. 9) ให้ความหมายเกี่ยวกับทักษะต่อพฤติกรรมมนุษย์ในแง่ที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงต่าง ๆ พร้อมกับนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการแก้ปัญหา

โดยสามารถวิเคราะห์แยกแยะถึงองค์ประกอบและความสัมพันธ์และความสามารถมองเห็นหลักของการผสมผสานปัญหาที่มีองค์ประกอบย่อยมากมาย พร้อมกับความสามารถ

กล่าวได้อีกว่า ทักษะหรือความรู้สึก นึกคิด หรือความคิดเห็นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ต่อบุคคลหนึ่งบุคคลใด รวมทั้งแนวทางปฏิบัติหรือทำที่ต่อสิ่งนั้น

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ทักษะหมายถึงความคิดเห็น ความรู้สึกของบุคคล การแสดงออกด้วยการตัดสินใจประเมินค่าของคนเราแต่เป็นลักษณะที่ไม่ลึกซึ้งเท่าทัศนคติ คนเราอาจมีความคิดเห็นแตกต่างกัน และทักษะหรือความคิดเห็น เป็นส่วนหน้าของทัศนคติ และทฤษฎี

องค์ประกอบของทักษะ (อุบลวดี ะเวง, 2550, น. 9-14)

1. องค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective or emotional component) องค์ประกอบด้านนี้เกิดจากการเรียนรู้แบบมีเงื่อนไข (Conditioned learning) ของคนเราในอดีตซึ่งมีผลต่อความรู้สึกในด้านบวกหรือลบที่มีต่อสิ่งที่ได้รับรู้ เช่น การมีประสบการณ์ที่ไม่ดีเกี่ยวกับสิ่งใด ย่อมส่งผลในทางลบให้เกิดขึ้น เมื่อพบสิ่งนั้นในเวลาต่อมาบุคคลนั้นก็มักจะไม่ชอบ

2. องค์ประกอบด้านความคิดความเชื่อ (Cognitive or belief component) ทักษะของบุคคลแสดงให้เห็นให้ผู้อื่นได้ทราบว่าคุณคนนั้นมี ความเชื่อ (belief) ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางใด ความเชื่อนี้มีผลต่อการแสดงออกของบุคคลองค์ประกอบด้านความคิดความเชื่อนี้เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะจากสังคมแวดล้อมตัวบุคคลนั้น

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral component) ในเมื่อทักษะเป็นส่วนหนึ่งของระบบความคิดความเชื่อของบุคคล ทักษะจึงเป็นตัวจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปในทางเดียวกับทักษะของตน ดังนั้น พฤติกรรมจึงเป็นสิ่งสะท้อนของทักษะ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทักษะกับพฤติกรรมจะมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน แต่มีผลงานวิจัยอยู่หลายเรื่อง que แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมที่แสดงออกไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับทักษะของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้นเสมอไป ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของคนเรานั้นมิได้ถูกกำหนดโดยทักษะแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งเป็นตัวแปรของพฤติกรรมอยู่ด้วย เช่น สถานภาพ สถานการณ์และเหตุการณ์แวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

Freedman (ชวลิต อนันตรังสี, 2546, น. 14) เห็นว่าทักษะเป็นระบบที่มีสถานะมั่นคงอันหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Component)

2. องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก (Feeling Component)
3. องค์ประกอบด้านแนวโน้มเชิงพฤติกรรม (Behavior Component)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2523, น. 5-7) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทัศนะมี 3 องค์ประกอบด้วยกัน คือ

1. องค์ประกอบทางด้านความรู้หรือความคิด (Cognitive Component) หมายถึง ทัศนะของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะต้องประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นอันดับแรกและเป็นความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นทางด้านที่ว่าสิ่งนั้นมีคุณโทษมากน้อยเพียงใด เป็นความรู้ หรือความเชื่อถือ ใช้ประเมินสิ่งนั้นได้

2. องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้น พอใจหรือไม่พอใจสิ่งนั้น ความรู้สึกจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ เมื่อบุคคลมีความรู้เกี่ยวกับคุณหรือโทษของสิ่งนั้นแล้ว

3. องค์ประกอบทางด้านความพร้อมจะกระทำ (Action Tendency Component) หมายถึง ความพร้อมหรือความโน้มเอียงที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ เมื่อบุคคลมีความรู้เชิงประเมินค่า และความรู้สึกชอบไม่ชอบสิ่งนั้นแล้ว สิ่งที่สุดอดคล้องกัน ซึ่งตามมาก็คือความพร้อมที่จะกระทำให้สอดคล้องกับความรู้สึกของตนเองสิ่งนั้นด้วย

ธีรนิติย์ ดิมปริงษ์ (2540, น. 42) แบ่งองค์ประกอบของทัศนะออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนของความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง บรรดาความรู้สึกที่ชอบ ไม่ชอบ รักหรือเกลียด หรือกลัว ซึ่งเป็นเรื่องของอารมณ์ของบุคคลหรือในสังคมไทยเราก็คือ เรื่องของใจนั่นเอง

2. ส่วนของสติและเหตุผล (Cognitive Component) ในส่วนนี้เป็นเรื่องของการใช้เหตุผลของบุคคลในการจำแนกแยกแยะความแตกต่าง ตลอดจนผลต่อเนื่อง ผลได้ผลเสียในส่วนนี้นั้นถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้ง ก็คือ การที่บุคคลจะสามารถนำเอาคุณค่าทางสังคมที่ได้รับการอบรมสั่งสอนและถ่ายทอด มาใช้ในการวิเคราะห์พิจารณาประกอบเหตุผลของการที่ตนจะประเมิน ซึ่งถ้าเป็นในกรณีของนักวิทยาศาสตร์ ก็รวมทั้งการใช้ความรู้ในสาขาที่ตนได้ร่ำเรียนเข้ามาประกอบการพิจารณา แยกแยะ ข้อแตกต่างระหว่างส่วนนี้กับความรู้สึกคือ การพิจารณาของบุคคลในส่วนนี้จะมีลักษณะปลอดจากอารมณ์แต่จะเป็นเรื่องของเหตุผลอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อของบุคคล

ลักษณะของทักษะ

ทักษะเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ เป็นสภาวะของความพร้อมหรือแนวโน้มที่จะกระทำหรือปฏิบัติต่อสิ่งเร้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะบางอย่าง ทักษะนี้จะแสดงออกให้เห็นจากคำพูดหรือพฤติกรรม เมื่อได้ปฏิบัติสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทักษะนั้น คนแต่ละคนจะมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากน้อยต่างกัน แต่ลักษณะที่สำคัญของทักษะก็คือความเป็นนามธรรม (Abstraction) การศึกษาทักษะจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อที่จะได้ทำการเปลี่ยนแปลงโดยกระบวนการต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การโฆษณา การศึกษา เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้แยกลักษณะของทักษะไว้ต่างกัันดังนี้

อัลพอร์ท (นุศรา แก้วสนธิ, 2542, น. 21-22) ได้แยกทักษะออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1. ภาวะทางจิตและประสาท (Mental and Neutral) ซึ่งจะแสดงออกให้เห็นทางพฤติกรรม เช่น โกรธ กลียด รัก เป็นต้น

2. ความพร้อมที่จะสนอง (Reading to Respond) คือ เมื่อมีทักษะที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใดก็พร้อมที่จะตอบสนองสิ่งนั้นตามลักษณะของทักษะที่เกิดขึ้น เช่น ชอบวิชานาฏศิลป์สมัครใจ และต้องการที่จะเรียน หรือสนใจวิชานาฏศิลป์อยู่เสมอ

3. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นระบบ (Organized) เกิดขึ้นเป็นกลุ่มและจัดระบบไว้แล้วในตัวเองคือ เมื่อเกิดทักษะต่อสิ่งใดแล้วจะเกิดขึ้นต่อเนื่องกัน และติดตามมาด้วยพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น โกรธ หน้าบึ้ง

4. เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ (Through Experience) หมายความว่า ประสบการณ์มีส่วนช่วยในการสร้างทักษะให้ดีขึ้น เช่น นาย ก. เห็น นาย ข. ใจดี จึงชอบ นาย ข. เป็นต้น

5. เป็นพลังสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออก (Exerting a Directive and for Dynamic Influence on Behavior) การแสดงออกต่อสิ่งใดอย่างนั้นขึ้นอยู่กับทักษะเป็นสำคัญ เช่น นาย ก. ไม่ชอบ นาย ข. เพราะ นาย ข. ไม่ดี ก็ไม่อยากจะคบค้า

พัชนี วรฉวิน (2526, น. 78-79) ได้กล่าวว่า ทักษะของบุคคลอาจแตกต่างกันตามมิติของทัศนคติ อันได้แก่ ทิศทาง (Direction) ปริมาณ (Magnitude or Extremity) ความเข้มข้น (Intensity or Valance) ความเด่น (Salience) ความเด่นทางความรู้สึก (Affective Salience) ความตรงกันข้าม (Ambivalance) การแสดงออก (Overmess) ระดับใต้สำนึก (Subconsciousness) การเกาะกลุ่ม (Embeddedness or Connectedness) และความเปลี่ยนแปลง (Flexibility) แต่ในที่นี้จะนำมาใช้ในการศึกษาคือ

1. ทิศทาง (Direction) หมายถึง การให้การสนับสนุนหรือไม่สนับสนุน ชอบ-ไม่ชอบ ซึ่งจะเน้นไปในด้านของความรู้สึก ถ้าจะบอกว่ามีทัศนคติในทางบวกก็คือให้การสนับสนุน เห็นด้วย มีความเชื่อมั่น ส่วนในทางลบก็คือ คัดค้าน ไม่เห็นด้วย และทำลายล้าง

2. ปริมาณ (Magnitude or extremity) หมายถึง ความชอบ-ไม่ชอบในข้อ 1 มีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด เราจะวัดทัศนคติเกี่ยวกับความชอบ-ไม่ชอบ เห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย ให้มีความสัมพันธ์กับปริมาณ เช่น ชอบมาก ชอบมากที่สุด ไม่ชอบ เห็นด้วย เห็นอย่างอ้อยอิ่ง หรือไม่เห็นด้วย เป็นต้น

ทิตยา สุวรรณขุ (2527, น. 79) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของทัศนคติไว้ 4 ประการ คือ

1. ทัศนคติเป็นสภาวะก่อนที่พฤติกรรมได้ตอบ (Predisposition to respond) ต่อเหตุการณ์หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ

2. ทัศนคติจะมีความคงตัวอยู่ในช่วงระยะเวลา (Predisposition Overtime) แต่มิได้หมายความว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลง

3. ทัศนคติเป็นต้นแปรแฝงที่นำไปสู่ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกนึกคิด ไม่ว่าจะไปในรูปแบบของการแสดงออกโดยวาจาหรือการแสดงความรู้สึกเผชิญหรือหลีกเลี่ยงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของทัศนคติที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องของความรู้สึกหรืออารมณ์นั่นเอง และสิ่งเหล่านี้ได้กำหนดให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา เช่น ชอบหรือไม่ชอบ เป็นต้น

แหล่งที่มาของทัศนคติ

ทัศนคติในด้านต่าง ๆ ที่บุคคลมีอยู่นั้น ล้วนเกิดจากการอบรมสั่งสอนทางสังคม (Socialization) หรือการเรียนรู้ที่บุคคลประสบมาในอดีต ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม เราอาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่กำหนดทัศนคติของคน ได้แก่ ปัจจัยภายนอกที่บุคคลสัมผัสได้แก่ ระบบสังคมใหญ่ที่บุคคลเป็นสมาชิกอยู่ หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วย

1. สังคมที่อาศัย ทุกสังคมจะมีวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา และระบบค่านิยมต่าง ๆ เฉพาะของสังคมนั้น บุคคลที่เกิดและเติบโตในสังคมใดจะรับเอาแนวปฏิบัติของสังคมนั้นมาโดยธรรมชาติจากการได้สัมผัสและคุ้นเคยจนกลายเป็นค่านิยมส่วนหนึ่งของตน

2. องค์กรหรือหน่วยงาน คนแต่ละคนจะเป็นสมาชิกขององค์กรต่าง ๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน สมาคมอาสาสมัคร สมาคมวิชาชีพหรือบริษัท หน่วยงานราชการที่ทำงาน องค์กร

เหล่านี้ประกอบด้วยสมาชิกจำนวนหนึ่งซึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์กัน การติดต่อกันนี้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้ต่าง ๆ และมีส่วนร่วมในการสร้างหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลได้

3. ครอบครัว ครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันที่อยู่ใกล้ชิดกับบุคคลและมีอิทธิพลต่อทัศนคติมากที่สุด เด็กที่เกิดมาจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากครอบครัวก่อนบุคคลหรือสถาบันอื่น ๆ พ่อแม่จึงเป็นบุคคลที่มีส่วนสร้างทัศนคติให้กับเด็กที่สำคัญที่สุด

4. เพื่อน คนเราใช้เวลาส่วนหนึ่งอยู่กับเพื่อน บางคนอาจใช้เวลาอยู่กับเพื่อนมากกว่าครอบครัว เมื่อยังเป็นเด็กเพื่อนที่มีอยู่ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมโรงเรียน แต่เมื่อโตขึ้นก็มีเพื่อนร่วมงานร่วมสมาคม กลุ่มเพื่อนนี้จะเป็นที่ซึ่งสมาชิกของกลุ่มถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดเห็นกันได้อย่างดี เพราะมีความใกล้ชิดสนิทสนมและความชอบพอกัน และแนวโน้มของการคบเพื่อนก็มีบุคคลจะเลือกเข้ากลุ่มเพื่อนที่มีทัศนคติไปในทิศทางเดียวกัน เพราะสร้างความพอใจให้แก่กันมากกว่า

บทบาทของทัศนคติ

อาจกล่าวได้ว่า ทัศนคติเป็นสิ่งเชื่อมระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม และเป็นสิ่งชี้วัดความคิดเห็นทางสังคมได้เป็นอย่างดี (Social indicator) การทราบทัศนคติของผู้อื่น ทำให้เรารู้ว่าเราควรปฏิบัติต่อเขาอย่างไร ส่วนการรู้ทัศนคติของบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมทำให้เรารู้ว่าบรรยากาศของสังคมเป็นอย่างไร และอะไรจะเกิดขึ้นตามมา

Katz (ศุภลักษณ์ พอพรรณ, 2548, น. 28-29) ได้กล่าวว่า ทัศนคติมีหน้าที่ 4 ประการ ถ้าเราเข้าใจถึงหน้าที่ของทัศนคติเหล่านี้แล้วก็จะช่วยให้เราสามารถทำนายพฤติกรรมของผู้อื่นได้แม่นยำยิ่งขึ้น และเมื่อเราต้องการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติของเขาก็สามารถทำได้ถูกทาง หน้าที่เหล่านี้ได้แก่

1. หน้าที่ในการปรับตัว (Adjustment Function)

โดยทั่วไป ทัศนคติเป็นตัวชี้้นำให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่ทำให้ตนพอใจ เรา จะ “ชอบ” สิ่งหรือคนที่ทำให้เราเกิดความพอใจ และจะ “ไม่ชอบ” สิ่งหรือคนที่เราพบแล้วไม่สบายใจ ซึ่งเท่ากับเราจะแสวงหาสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ตนเองและหลีกเลี่ยงสิ่งที่ทำร้ายตนเอง ทั้งกายและใจ ในส่วนนี้ทัศนคติจะทำหน้าที่ในการปรับทัศนคติของตนเพื่อให้บรรลุในสิ่งที่ตนพอใจ

2. หน้าที่ในการป้องกันตนเอง (Ego-defensive Function)

ในโอกาสต่าง ๆ ทัศนคติสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการกระทำของตนได้ เพื่อเหตุผลในการสร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่ตนเอง บางครั้งเมื่อเรากระทำการบางอย่างที่ขัดกับ

ความรู้สึกที่ดีของตนเอง เราก็จะไม่สบายใจเกิดความเครียดหรือความข้องคับใจ เราจึงต้องพยายามสร้างทัศนะขึ้นมาใหม่ด้วยการหาเหตุผลมาอธิบายการกระทำนั้น ซึ่งอาจกระทำโดยการโยนความผิดไปให้ผู้อื่นหรือโทษสิ่งแวดล้อม

3. หน้าที่ในการแสดงออกถึงค่านิยม (Value Expressive Function)

ทัศนะที่บุคคลมีอยู่จะทำให้ผู้อื่นได้รู้ว่าบุคคลนั้นมีค่านิยมต่อสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไร แม้ว่าทัศนะของและบุคคลที่มีต่อสิ่งรอบตัวจะมีมากมายและแตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่แล้วทัศนะจะสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมหลัก ๆ ของบุคคลนั้นได้เป็นอย่างดี บุคคลที่อยู่ในกลุ่มหรือสังคมเดียวกันจะมีค่านิยมหลักคล้ายคลึงกัน คนที่มีอาชีพเดียวกันมักจะมีค่านิยมหลักร่วมกัน

4. หน้าที่ในด้านความรู้ (Knowledge Function)

ทัศนะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลแต่ละคนที่แสดงความคิดเห็นในเรื่องใดย่อมจะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ มากน้อยเพียงไร เราจะสังเกตได้ว่าสิ่งใดก็ตามเมื่อเราได้สัมผัสและเกิดความรู้สึกที่พึงใจเกี่ยวกับสิ่งใด เราก็จะจดจำข้อมูลของสิ่งนั้นได้มากกว่าสิ่งที่เราสัมผัสแล้วรู้สึกเฉย ๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าทัศนะช่วยในการเก็บข้อมูล สังเกตปรากฏการณ์ และนำมาอ้างอิงหรือคาดการณ์ต่าง ๆ ในระบบความคิดบุคคลเรามักจะเลือกเก็บข้อมูลที่มีลักษณะที่สอดคล้องกับความเชื่อและความรู้สึกของตน ดังนั้นทัศนะจึงเป็นสิ่งที่ช่วยในการจดจำปรากฏการณ์ต่าง ๆ เพื่อสะสมเป็นความรู้

การเกิดทัศนะ

ทัศนะไม่เกิดโดยฉับพลัน แต่จะค่อย ๆ สะสมประสบการณ์หรือสิ่งเร้าต่าง ๆ ทัศนะเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของบุคคล ปัจจัยที่ก่อให้เกิดทัศนคติสรุปได้ 4 ประการ ดังนี้ (ถวิล ธาราโภชน, 2532, น. 50)

1. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specified experiences) เป็นประสบการณ์ที่บุคคลได้พบกับเหตุการณ์นั้นมาด้วยตนเองของเขาเอง และในการไปพบนั้นทำให้เกิดความฝังใจกลายเป็นทัศนะของเขา เช่น ถ้าเรามีประสบการณ์ที่ดีในการติดต่อกับบุคคลหนึ่ง เราจะมีความรู้สึกชอบบุคคลนั้น ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีประสบการณ์ที่ไม่ดี ก็มักจะมีแนวโน้มที่จะไม่ชอบบุคคลนั้นได้

2. การติดต่อข่าวสารกับบุคคลอื่น (Communication from others) โดยปกติในชีวิตประจำวันของคนเราจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในสังคมอยู่แล้ว จากผลของการติดต่อข่าวสารกับบุคคลอื่นจึงทำให้เรารับเอาทัศนะหลาย ๆ อย่างเข้าไปโดยไม่ได้ตั้งใจ ทั้งนี้เพราะการเกี่ยวข้องกันนั้นจะอยู่ในลักษณะที่ไม่มีแบบแผน โดยมากจะเป็นในกลุ่มครอบครัว วงศ์เครือญาติ หรือผู้ที่สนิทสนมกัน นอกจากนี้สื่อมวลชนก็เป็นช่องทางสื่อสารชนิดหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะมีอิทธิพลต่อทัศนะน้อยกว่าการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Communication) ก็ตาม แต่บางครั้งสื่อมวลชนก็มีส่วนเสริมสร้างทัศนะของบุคคลได้เช่นเดียวกัน

3. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Models) มีบ่อยครั้งที่ทัศนะของเราพัฒนาแบบขึ้นจากการลอกเลียนแบบคนอื่น กล่าวคือ เป็นการมองดูบุคคลอื่นว่าเขากระทำหรือปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างไร แล้วเราจำเอารูปแบบนั้นมาปฏิบัติ ซึ่งรูปแบบอันนั้นจะก่อให้เกิดทัศนะได้มากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้เป็นรูปแบบนั้น เป็นบุคคลที่เขายอมรับและนับถือเพียงใด

4. องค์ประกอบของสถาบัน (Institutional factors) ทัศนะของบุคคลหลายอย่างสืบเนื่องจากสถาบัน อันได้แก่ วัด ครอบครัว หน่วยงาน สมาคม โรงเรียน องค์การต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งสถาบันเหล่านี้เป็นแหล่งที่มีส่วนในการสร้างทัศนะได้อย่างมากมาย

สาเหตุการเกิดทัศนะ Sherif and Sherif (นุศรา แก้วสนธิ, 2542, น. 10) ได้ให้ความเห็นว่าทัศนะของบุคคลไม่ใช่สิ่งที่มีมาแต่กำเนิด แต่การที่บุคคลเกิดทัศนะนั้นั้นเกิดจากการเรียนรู้ และได้ประสบการณ์ทั้งสิ้น

การก่อตัวของทัศนะ

จากการศึกษาของ ธงชัย สันติวงษ์ (2539, น. 166-167) กล่าวว่าทัศนะก่อตัวเกิดขึ้นมาและเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน คือ

1. การจูงใจทางร่างกาย (Biological Motivation) ทัศนะจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งกำลังดำเนินการตอบสนองตามความต้องการ หรือแรงผลักดันทางร่างกาย ตัวบุคคลจะสร้างทัศนะที่ดีต่อบุคคลหรือสิ่งของที่สามารถช่วยให้เขามีโอกาสตอบสนองความต้องการของตนได้

2. ข่าวสารข้อมูล (Information) ทัศนะจะมีพื้นฐานมาจากชนิดและขนาดของข่าวสารที่ได้รับ รวมทั้งลักษณะของแหล่งที่มาของข่าวสารด้วยกลไกของการเลือกเฟ้นในการมองเห็นและเข้าใจปัญหาต่าง ๆ (Selective Perception) ข่าวสารข้อมูลบางส่วนที่เข้ามาสู่บุคคลนั้นจะทำให้บุคคลนั้นเก็บไปคิดและสร้างเป็นทัศนะขึ้นมาได้

3. การเข้าเกี่ยวข้องกับกลุ่ม (Group Affiliation) ทักษะบางอย่างอาจมาจากกลุ่มต่าง ๆ ที่บุคคลเกี่ยวข้องกับอยู่ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น ครอบครัว วัด กลุ่มเพื่อนร่วมงาน กลุ่มกีฬา กลุ่มสังคมต่าง ๆ โดยกลุ่มเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งรวมของค่านิยมต่าง ๆ แต่ยังมีการถ่ายทอดข้อมูลให้แก่บุคคลในกลุ่ม ซึ่งทำให้สามารถสร้างทักษะขึ้นได้ โดยเฉพาะครอบครัวและกลุ่มเพื่อนร่วมงานเป็นกลุ่มที่สำคัญที่สุด (Primary Group) ที่จะเป็แหล่งสร้างทักษะให้แก่บุคคลได้

4. ประสบการณ์ (Experience) ประสบการณ์ของคนที่มีความอดทนของ ย่อมเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้บุคคลต่าง ๆ ตีค่าสิ่งที่เขาได้มีประสบการณ์มาจนกลายเป็นทักษะได้

5. ลักษณะท่าทาง (Personality) ลักษณะท่าทางหลายประการต่างก็มีส่วนทางอ้อมที่สำคัญในการสร้างทักษะให้กับตัวบุคคล

ปัจจัยต่าง ๆ ของการก่อตัวของทักษะเท่ากล่าวมาข้างต้นนั้น ในความเป็นจริงจะมิได้มีการเรียงลำดับความสำคัญแต่อย่างใดเลย ทั้งนี้เพราะปัจจัยแต่ละทางเหล่านี้ตัวไหนจะมีความสำคัญต่อการก่อตัวของทักษะมากหรือน้อย ย่อมสุดแล้วแต่ว่าการพิจารณาสร้างทักษะต่อสิ่งดังกล่าว จะเกี่ยวข้องกับปัจจัยใดมากที่สุด

ประเภทของทักษะ

บุคคลแต่ละบุคคลสามารถแสดงทักษะออกได้ 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1. ทักษะทางเชิงบวก เป็นทักษะที่ชักนำให้บุคคลแสดงออกมีความรู้สึกหรืออารมณ์จากสภาพจิตใจดีตอบในด้านดีต่อบุคคลอื่นหรือเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่ง รวมทั้งหน่วยงาน องค์กร สถาบัน และการดำเนินกิจการขององค์กรอื่น ๆ เช่น กลุ่มชาวเกษตรกร ย่อมมีทักษะทางบวกหรือมีความรู้สึกที่ดีต่อสหกรณ์การเกษตร และให้ความสนับสนุนร่วมมือด้วยการเข้าเป็นสมาชิก และร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ ๆ เป็นต้น

2. ทักษะทางลบหรือไม่ดี คือ ทักษะที่สร้างความรู้สึกเป็นไปในทางเสื่อมเสีย ไม่ได้ได้รับความเชื่อถือ หรือไว้วางใจ อาจมีความเคลือบแคลงระแวงสงสัย รวมทั้งเกลียดชังต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เรื่องราวหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง หรือหน่วยงานองค์กร สถาบัน และการดำเนินกิจการขององค์กรและอื่น ๆ เช่น พนักงาน เจ้าหน้าที่บางคน อาจมีทักษะเชิงลบต่อบริษัท ก่อให้เกิดอคติขึ้นต่อจิตใจของเขาจนพยายามประทุติและปฏิบัติต่อต้านกฎระเบียบของบริษัทอยู่เสมอ

3. ทักษะที่บุคคลไม่แสดงความคิดเห็นในเรื่องราวหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง หรือต่อบุคคล หน่วยงาน สถาบัน องค์กร และอื่น ๆ โดยสิ้นเชิง เช่น นักศึกษาบางคนอาจมีทักษะหนึ่งเฉยอย่างไม่มีความคิดเห็นต่อปัญหาได้เถียงเรื่องกฎระเบียบว่าด้วยเครื่องแบบของนักศึกษา

ทักษะทั้ง 3 ประเภทนี้ บุคคลอาจจะมีเพียงประการเดียวหรือหลายประการก็ได้ ขึ้นอยู่กับความมั่นคงในความรู้ ความคิด ความเชื่อ หรือค่านิยมอื่น ๆ ที่มีต่อบุคคล สิ่งของ การกระทำ หรือสถานการณ์

การสร้างและการเปลี่ยนทักษะ

ทักษะเกิดจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล แต่ละบุคคลมีประสบการณ์อันเป็นสิ่งส่งเสริมสร้างทักษะต่างกันไป สิ่งแวดล้อมที่บุคคลมีส่วนเกี่ยวข้องของสังสรรค์ด้วยทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นตัวจักรสำคัญที่ก่อให้เกิดทักษะขึ้น ทักษะคิดจึงสร้างขึ้นโดยได้รับอิทธิพลจากครอบครัว โรงเรียน เพื่อนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม สื่อมวลชน และสิ่งรอบตัวบุคคล

Foster (ชวลิต อนันตรังสี, 2546, น. 18-19) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับการเกิดทักษะว่าขึ้นอยู่กับมูลเหตุ 2 ประการ ดังนี้

1. ประสบการณ์ที่บุคคลมีกับสิ่งของ บุคคลหรือสถานการณ์ จากการที่บุคคลได้พบเห็นคุ้นเคยทดลองถือว่าเป็นประสบการณ์โดยตรง หรืออาจเกิดขึ้นจากประสบการณ์ทางอ้อม เช่น การเห็นรูป การอ่าน การฟัง เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ บุคคลจะไม่มีทักษะต่อสิ่งใดเลยหากไม่มีประสบการณ์ในสิ่งนั้นมาก่อนเพราะทักษะเป็นเรื่องของการรับรู้

2. ค่านิยมที่บุคคลยึดถือ แต่ละบุคคลอาจมีทักษะต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกันไป การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะมีทักษะที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งผิด หรือถูก ย่อมขึ้นอยู่กับค่านิยม หรือมาตรฐานของกลุ่ม ถ้ากลุ่มเห็นว่าสิ่งใดดีบุคคลก็จะมีทักษะที่ดีต่อสิ่งนั้นตามสภาพการณ์ของสิ่งแวดล้อมนั้นด้วย

การเปลี่ยนทักษะนี้เกิดขึ้นเป็นกระบวนการ Mcquire (ชวลิต อนันตรังสี, 2546, น. 20) ได้วิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนทักษะไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเอาใจใส่ บุคคลต้องยอมให้ความสนใจ เอาใจใส่รับรู้การชักจูง
2. ความเข้าใจ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลรับฟังข่าวสาร
3. การยอมรับ โดยการยอมรับตามหรือการเลียนแบบเทียบเคียง หรือการยอมรับเข้าไว้ภายในตน บุคคลอาจยอมรับเพราะได้ผลประโยชน์หรือพอใจที่จะเลียนแบบก็ได้

4. ความจำ การจะเปลี่ยนทัศนะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับบุคคลว่าจะจำเรื่องราวเกี่ยวกับทัศนะนั้น ๆ นานเท่าใด ถ้าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อบุคคล ตัวบุคคลจำได้นาน

5. การกระทำ เป็นกระบวนการสุดท้ายของการเปลี่ยนทัศนะ คือการแสดงพฤติกรรม เพื่อแสดงการมีทัศนะนั้น ๆ

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการลงโทษ

นัทธี จิตสว่าง (2541, น. 29) ได้เสนอแนวคิดในการลงโทษผู้ต้องขังไว้ว่า การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเป็นแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม (Positive School) ซึ่งเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับเจตจำนงกำหนด (Determinism) กล่าวคือ การกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดจากปัจจัยต่าง ๆ มนุษย์ไม่สามารถเลือกกระทำได้อย่างอิสระ ใช้เหตุผลในการเลือก แต่มนุษย์ถูกกดดันหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ จนมีบุคลิกภาพที่บกพร่องและหันไปสู่การกระทำผิด ดังนั้น การกระทำของมนุษย์เป็นผลมาจากปัจจัยหลายอย่างรวมกัน ได้แก่ ปัจจัยทางจิตวิทยา ปัจจัยทางชีวภาพ และปัจจัยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยเหล่านี้อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ ดังนั้น การกระทำความผิดจึงเกิดจากปัจจัยหลายอย่างรวมกัน ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล การลงโทษจึงไม่ควรมุ่งเน้นที่การกระทำความผิดเป็นหลัก แต่ควรพิจารณาจากสาเหตุที่ทำให้เกิดการกระทำความผิด และแก้ไขไปที่สาเหตุนั้น การลงโทษผู้กระทำผิด จึงเน้นที่ตัวผู้กระทำผิดมากกว่าการกระทำผิด โดยการเน้นการศึกษาผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล หรือการจำแนกลักษณะเพื่อหาสาเหตุการกระทำผิดและแนวทางในการแก้ไข เพราะสังคมจัดให้มีการลงโทษขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้สังคมได้แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด แนวคิดในการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำผิดเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสคนกลับตัวให้โอกาสได้แก้ไขปรับปรุงตัว โดยการทำให้คนที่ทำผิดไม่ให้เกิดล้มเลิกไปสู่การกระทำผิดมากขึ้น ทั้งนี้โดยการพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำผิดถูกลงโทษ วิธีการดังกล่าวได้แก่ การใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุก เช่น การรอลงอาญา โดยมีการคุมประพฤติ การใช้โทษปรับ และการใช้มาตรการชุมชนอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้กระทำผิดได้รับผลกระทบทางลบในเรือนจำ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการเลี้ยงโทษจำคุกในกรณีที่เข้าไปอยู่ในเรือนจำ ก็ให้อยู่ในเรือนจำน้อยที่สุด โดยใช้วิธีการพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษ ในขณะที่อยู่ก็ให้การอบรมแก้ไขโดยการฝึกวิชาชีพให้การศึกษาระบบศีลธรรมจรรยาทางศาสนา

แนวคิดด้านการลงโทษผู้กระทำผิดนั้น สรุปได้ว่า มี 2 ประการ คือแนวคิดสมัยดั้งเดิม ซึ่งเน้นการลงโทษที่รุนแรง ให้สาสมกับความผิด เพื่อให้เกิดความเกรงกลัวไม่กล้าทำความผิดอีก และแนวคิดการลงโทษตามหลักทฤษฎีอาชญาวิทยาสมัยใหม่ โดยการนำผู้กระทำผิดมาอบรมแก้ไข

ฟื้นฟูทั้งร่างกาย และจิตใจ ตามกระบวนการที่เหมาะสม เพราะมีความเชื่อตามทฤษฎีว่า ผู้กระทำผิดสามารถแก้ไขให้เป็นคนดีได้ถ้าใช้กระบวนการที่เหมาะสม

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (2544, น. 6) ได้แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับการลงโทษไว้ว่า กรณีที่กรมราชทัณฑ์ซึ่งเป็นหน่วยงานสุดท้ายในกระบวนการยุติธรรมว่า หากมองอีกมุมหนึ่งจะเห็นว่าการราชทัณฑ์เป็นจุดเริ่มต้นก็ได้ เพราะเป็นผู้ให้ชีวิตใหม่แก่ผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังบางคนกระทำผิดมาตลอดชีวิต เมื่อมาอยู่ในเรือนจำได้พบเห็นแบบอย่างที่ดีจากกระบวนการราชทัณฑ์และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ก็อาจกลับไปตั้งต้นชีวิตใหม่ให้เป็นคนดีได้ หรือแม้กระทั่งบุคคลที่แก้ไขไม่ได้แล้วก็อาจไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสวรรค์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ที่จะส่งบุคคลเหล่านี้ไปด้วยการประหารชีวิต และเป็นที่น่าทึ่งกันว่าร้อยละ 90 ของผู้ต้องขังนั้นเป็นคนยากจน เป็นคนด้อยโอกาส มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ และในจำนวนนี้ยังมีอายุระหว่าง 20-35 ปี ซึ่งเป็นวัยทำงาน และเป็นทรัพยากรบุคคลของประเทศ กรมราชทัณฑ์จึงไม่ใช่เป็นเพียงหน่วยงานในการลงโทษ ผู้กระทำผิดด้วยการจำคุกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ต้องทำให้บุคคลเหล่านี้ได้สำนึกผิดได้ใช้ความคิดที่เห็นแก่ส่วนรวมมากขึ้น สร้างการยอมรับและความรู้สึกที่ดีแก่สังคมว่า ผู้ต้องขังได้ชดใช้ความผิดตามกำหนดโทษในเรือนจำแล้ว สังคมจึงควรให้อภัยและให้โอกาสในการกลับตนเป็นคนดี กรมราชทัณฑ์จึงต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศเหล่านี้ ให้กลับมาเป็นประโยชน์แก่สังคมและชาติให้ได้

ทฤษฎีการควบคุม (Social Control Theory) (สุดสงวน สุธีสร, 2547, น. 86)

เทรวิส เฮิร์สชี (Travis Hirschi) เชื่อว่า คนเราทุกคนมีศักยภาพในการละเมิดกฎหมาย แต่เขายังสามารถควบคุมตัวเองได้ เพราะเขาเกิดความกลัวว่าพฤติกรรมละเมิดกฎหมายจะทำลายความสัมพันธ์ของครอบครัวและเพื่อนร่วมงาน ถ้าคนเราขาดความผูกพันทางสังคม ไม่สนใจว่าใครจะเป็นอย่างไร คนจะเกิดอิสระในการกระทำผิด

องค์ประกอบของความผูกพันทางสังคม ได้แก่

1. ความผูกพัน (attachment) การยอมรับบรรทัดฐานทางสังคม และการพัฒนาความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ขึ้นอยู่กับความผูกพัน เฮิร์สชี มองว่าครอบครัว เพื่อน และโรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้คนผูกพันกันในสังคม
2. ข้อผูกมัด (commitment) คือ การที่คนผูกมัดกับการดำเนินชีวิตตามรูปแบบของสังคม เช่น เรียนหนังสือสูงเพื่อที่จะประกอบอาชีพที่ดี มีความสำเร็จในชีวิต ทำให้คนไม่ยอมทำ

ผิดกฎหมาย เพราะการทำผิดกฎหมายจะทำลายโอกาสของความสำเร็จในชีวิต ดังนั้น ข้อผูกมัดจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของอาชญากรรม

3. การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง (involvement) หมายถึงการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ทำให้เหลือเวลาน้อยที่จะคิดประกอบอาชญากรรม เพราะเวลาส่วนใหญ่ใช้ไปทำกิจกรรม

4. ความเชื่อ (belief) หมายความว่า คนในพื้นที่เดียวกันจะมีความเชื่อที่เหมือนกัน ความรู้สึกต่อบรรทัดฐานและค่านิยมเหมือนกัน คนเหล่านี้จะไม่ประกอบอาชญากรรม ในทางกลับกันจะมีจริยธรรมที่ดีงาม

ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างและเปลี่ยนทัศนคติ

ทัศนคติเป็นความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลสร้างขึ้น และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ในการสร้างและเปลี่ยนทัศนคติมีทฤษฎีที่สำคัญ ๆ หลายทฤษฎี แนวทฤษฎีต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้ (พรพิมล วราวุฒิปุทพงษ์, 2528, น. 89)

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยการสร้างเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลัง (Conditioning and reinforcement theory) ในการสร้างทัศนคติ ความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการผ่านกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ กระบวนการเสริมสร้างพลัง และกระบวนการเลียนแบบเมื่อสิ่งเร้าตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไปปรากฏขึ้นในเวลาเดียวกัน ณ สถานที่แห่งเดียวกันบ่อย ๆ จะเกิดความสัมพันธ์กับสิ่งเร้าเหล่านี้

การเรียนรู้จะปรากฏขึ้นได้เมื่อมีการเสริมพลัง การสร้างและเปลี่ยนทัศนคติสามารถปรากฏขึ้นได้เมื่อมีการเสริมพลังเช่นกัน เพราะทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้

นอกจากการสร้างความสัมพันธ์ การเสริมพลังแล้ว ทัศนคติสามารถเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการการเลียนแบบ บุคคลมักเลียนแบบผู้อื่นที่มีความยิ่งใหญ่มีความสำคัญยิ่งกว่า เช่น เด็กเลียนแบบพ่อแม่ ครู หรือจากผู้นำในสังคม เป็นต้น

การสร้างทัศนคติและการเปลี่ยนทัศนคติไปจากเดิมจึงสามารถเกิดขึ้นได้โดยอาศัยกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ การเสริมพลังและการเลียนแบบ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้นั้นให้เห็นได้ชัดว่าทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับสิ่งล่อใจ และความขัดแย้งในใจ (Incentive and conflict theory) ทฤษฎีจะมองการสร้าง และเปลี่ยนทัศนคติในแง่ที่บุคคลเกิดความขัดแย้งขึ้นในจิตใจ บุคคลจะมีทัศนคติทางบวกต่อสิ่งใดขึ้นอยู่กับว่าสิ่งนั้นจะเกิดประโยชน์ต่อใจมากน้อยเพียงไรด้วย เช่น บุคคลทราบว่าการทุจริตต่อหน้าที่นั้นเป็นเรื่องไม่ดีไม่ถูกต้อง จึงเกิดทัศนคติในทางลบต่อการทุจริต แต่เมื่อ

ทุจริตแล้วทำให้มีเงินทองใช้สุขสบายคนในครอบครัวไม่ลำบาก จึงทำให้บุคคลดังกล่าวมีทัศนคติทางบวกต่อการทุจริต จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าบุคคลจะเกิดความขัดแย้งในใจขึ้นจะมีทัศนคติในทางลบในขั้นแรก แต่ต่อมาเมื่อได้ผลตอบแทนที่ชนะเปลี่ยนไปเป็นทางบวกได้

ทฤษฎีคล้ายกับทฤษฎีเรียนรู้ ซึ่งมีการสร้างสัมพันธ์ มีเรื่องของการเสริมพลังเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย สิ่งที่แตกต่างกันไปอย่างเห็นได้ชัดคือ ทฤษฎีนี้จะอธิบายถึงการเปลี่ยนทัศนคติโดยเน้นที่ผลประโยชน์ หรือส่วนได้เสียที่ได้รับในการมีทัศนคติต่อเรื่องหนึ่ง ๆ

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับความสอดคล้องในการรับรู้ (Cognitive consistency theory) ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า เมื่อข้อมูลที่บุคคลรับรู้ไม่มีความสอดคล้องกับข้อมูลเดิมที่บุคคลรับรู้ไว้แล้วบุคคลจะเกิดภาวะไม่สบายใจ ภาวะไม่สบายใจนี้จะถูกชักจูงให้บุคคลมีพฤติกรรมบางอย่างใดอย่างหนึ่งหรือมีการเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจเสียใหม่เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันในการรับรู้

ทฤษฎีเกี่ยวกับการลงโทษ

เอมอร์ เสียงใหญ่ (2541, น. 17-22, อ้างถึงใน พรชชา สืบนาค, 2547, น. 12) ได้นำเสนอทฤษฎีการลงโทษที่สำคัญไว้ดังนี้

1. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน (Retributive Theory) ซึ่งมีสาระสำคัญของทฤษฎีนี้คือ ไม่ให้ความสนใจต่ออนาคตของผู้ถูกลงโทษหรือของสังคม สนใจแต่เพียงพฤติกรรมหรือการกระทำผู้กระทำความผิดในอดีตของผู้กระทำความผิด ปัจจุบันการลงโทษตามทฤษฎีนี้มีแนวโน้มที่จะถูกนำมาใช้ในสหรัฐอเมริกา เพราะเหตุว่าการลงโทษเพื่อวัตถุประสงค์อื่นไม่ได้ผลเท่าที่ควร

2. ทฤษฎีการลงโทษแบบอรรถประโยชน์ (Utilitarian Prevention) ซึ่งมีหลักการเบื้องต้นว่า คนเรากระทำความผิดโดยเจตนา และก่อนกระทำก็ได้ใคร่ครวญแล้วจึงลงมือกระทำ เพราะฉะนั้นรับจึงควรบัญญัติความผิดและโทษสำหรับความผิดนั้นอย่างชัดเจน เมื่อมีกฎหมายบัญญัติชัดเจนอย่างนั้นแล้ว ผู้ที่ฝ่าฝืนย่อมถูกลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ การลงโทษย่อมมีประโยชน์ต่อสังคมในการลดอาชญากรรม และส่งเสริมให้คนทั่วไปเคารพกฎหมาย และทฤษฎีอรรถประโยชน์ยังแยกออกเป็น 3 ทฤษฎีย่อย คือ

2.1 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันอาชญากรรม (Prevention Theory) เป็นการลงโทษที่มีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ผู้กระทำความผิดไม่กระทำความผิดอีกต่อไป การลงโทษเพื่อการป้องกันนี้ อาจลงโทษสูงสุดถึงการประหารชีวิต อันเป็นการป้องกันอาชญากรรมอย่างถาวร หรือป้องกันแบบชั่วคราว เช่น การจำคุก หรือกักขังไว้ จะทำให้ผู้กระทำความผิดไม่มีโอกาสกระทำ

ความผิดอีก อย่างไรก็ตาม การจำคุกนี้จะไม่มีการลงโทษเพื่อปรับปรุงหรือพัฒนานิสัย หรือฝึกอาชีพ แต่เน้นเรื่องการควบคุม การรักษาความปลอดภัยเป็นหลัก

2.2 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อยับยั้งอาชญากรรม (Deterrence Theory) ตามแนวคิดของนักทฤษฎีนี้ก็คือ ประสบการณ์การข่มขู่ ตัวอย่างการลงโทษนี้ จะทำให้ผู้กระทำความผิดนั้น หรือประชาชนคนอื่นไม่กล้ากระทำผิด

2.3 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อปรับปรุงผู้กระทำผิด (Reformation Theory) ตามแนวคิดของนักทฤษฎีนี้มีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ

2.3.1 การปรับปรุงอาจเกิดจากการลงโทษโดยตรง

2.3.2 การปรับปรุงเป็นส่วนที่เกิดสืบเนื่องมาจากการลงโทษ

2.4 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitative Theory) ตามทฤษฎีนี้เน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล เพื่อแก้ไขฟื้นฟูให้เป็นคนดี หลักการใหญ่อีกข้อหนึ่งคือ การลงโทษให้เหมาะสมกับบุคคล วิธีการที่ใช้นั้นเน้นการวิเคราะห์หาสาเหตุของการกระทำความผิด เมื่อพบสาเหตุแล้วให้แก้ไขที่สาเหตุนั้น เมื่อแก้ไขได้แล้ว ผู้กระทำความผิดก็จะไม่กระทำความผิดอีกต่อไป การแก้ไขผู้กระทำความผิดทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม ไม่ว่าเป็นการแก้ไขในสถานที่ควบคุม หรือในชุมชนผู้ที่แก้ไขจะต้องมีความรู้และความชำนาญในการแก้ไขตามแขนงที่ตนศึกษาอบรมมา เช่น จิตวิทยา จิตเวชศาสตร์ สังคมวิทยา สังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

2.5 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อคุ้มครองสังคม (Social Protection Theory) นักอาชญาวิทยาสำนักป้องกันสังคม (Social Defense School) มี ฟิลิปโป กรามาติกา และ มาร์ค แอนเชล เป็นผู้ นำ มีทัศนะเกี่ยวกับอาชญากรรมเช่นเดียวกันกับนักอาชญาวิทยาสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) แต่มีทัศนะในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดต่างจากสำนักโทษดีโดยตรงที่นำกฎหมายอาญาเข้ามาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด และต่างไปจากนักอาชญาวิทยาสำนักคลาสสิกในแง่ที่ว่าเน้นการคุ้มครองสังคม โดยการแก้ไขปรับปรุงและอบรมป้มนิสัยผู้กระทำความผิดมากกว่าการลงโทษ ซึ่งสาระสำคัญของแนวคิดใหม่ของสำนักป้องกันสังคมมีดังนี้

2.5.1 ควรจะมีการมองวิธีการดำเนินการกับผู้กระทำความผิดอย่างเป็นระบบโดยมุ่งคุ้มครองสังคมจากอาชญากรรมมากกว่าการลงโทษผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล

2.5.2 นำวิธีการคุ้มครองสังคมไปปฏิบัติโดยไม่ต้องอาศัยกฎหมายอาญา เพื่อให้ผู้กระทำความผิดไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อไป อาจกระทำโดยการเคลื่อนย้ายและแยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคม หรือโดยการให้การศึกษารอบร้อมใหม่

2.5.3 นโยบายทางอาญาของสำนักป้องกันทางสังคม ส่งเสริมให้ใช้ระบบการชดเชยทางสังคมเป็นรายบุคคลมากกว่าเป็นรายกลุ่มในการป้องกันอาชญากรรม และในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด

2.5.4 ถ้าหากแก้ไขให้กฎหมายอาญามีบทบัญญัติให้มีมนุษยธรรมยิ่งขึ้น ระบบการชดเชยทางสังคมก็อาจเกิดขึ้นได้ และกฎหมายอาญานั้น จะมุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้กระทำความผิดในฐานะเป็นคน ไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกกล่าวหาหรือถูกลงโทษทางอาญา

2.5.5 การทำให้กฎหมายอาญาให้มีมนุษยธรรมและการพิจารณาพิพากษาคดีอย่างมีมนุษยธรรม เป็นการตื่นตัวทางมนุษยธรรมเท่านั้น แต่จะทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ของอาชญากรรม และบุคลิกภาพของผู้กระทำความผิดโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

สรุปทฤษฎีการลงโทษผู้กระทำความผิดไว้ว่า มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

1. การลงโทษเพื่อป้องกันอาชญากรรม เป็นการลงโทษแบบรุนแรงให้สาสมกับความผิด ได้แก่ การประหารชีวิต เป็นการป้องกันแบบถาวร และลงโทษให้จำคุกแบบมีระยะเวลาแล้ว จัดกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เป็นการป้องกันแบบชั่วคราว
2. ลงโทษเพื่อยับยั้งอาชญากรรม โดยให้เห็นตัวอย่างของการลงโทษเพื่อไม่ให้เขาเป็นเยี่ยงอย่าง หรือเกิดความเกรงกลัวโทษที่ได้รับ
3. ลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดี โดยจัดกิจกรรม การศึกษาอบรม ชดเชยจิตใจในขณะต้องโทษ

ทฤษฎีว่าด้วยการแก้ไข ฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

ทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟู (rehabilitation) เป็นหนึ่งในทฤษฎีวัตถุประสงค์การลงโทษ บางครั้งเรียกว่า การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด (treatment) หมายถึง การแก้ไขฟื้นฟูและบำบัดรักษาทั้งทางร่างกายและจิตใจ หรือรวมทั้งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ (modification) เพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องโทษเป็นพลเมืองที่เคารพกฎหมายเมื่อพ้นโทษหรือมีทัศนคติที่ดีต่อสังคม (ประธาน วัฒนวานิชย์, 2541, น. 17) การแก้ไขฟื้นฟูจะประสบผลสำเร็จอย่างน้อยที่สุดต้องมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้กระทำความผิดให้น้อยลง มิใช่การเปลี่ยนแปลงในระยะสั้น หรือเป็นครั้งคราวเท่านั้น

ตามอุดมการณ์ของกรมราชทัณฑ์ในปัจจุบัน ซึ่งยึดถือแนวคิดระบบการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยการนำโครงการต่าง ๆ ในระบบการแก้ไขมาใช้ โดยมีวัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐานคือ การป้องกันอาชญากรรม ซึ่งมีวิธีปฏิบัติเช่น การควบคุมผู้กระทำความผิด การแก้ไขผู้กระทำความผิด จะต้อง

การร่วมมือกันทั้งรัฐบาลและการมีส่วนร่วมจากสังคม จากการใช้ระบบการแก้ไขฟื้นฟู ผู้ต้องขังจะต้องมีความหวังในชีวิตที่ดีกว่า และสามารถจูงใจให้เขายอมรับชีวิตใหม่ ในการแก้ไขฟื้นฟูจะต้องดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการจำแนกประเภทผู้ต้องขัง การจัดผู้ต้องขังเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาจิตใจ การฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษา และการเตรียมการก่อนปล่อย

กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูสภาพผู้กระทำความผิด

อุทิศ แสตนโกสติก (2515, น. 3) อธิบายไว้ว่า การลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขผู้ต้องขังนั้นมีความมุ่งหมายเพื่อไม่ให้ผู้ต้องขังกระทำผิดซ้ำอีก ทฤษฎีการแก้ไขเห็นว่าการทำให้ผู้ต้องขังได้รับความลำบากด้วยการลงโทษไม่น่าจะทำให้เขาประพฤติดีขึ้นมาได้ ทฤษฎีนี้จึงเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงความประพฤติ ความเชื่อ ทักษะคติ มุ่งเปลี่ยนแปลงผู้ต้องขังให้ดีขึ้นโดยใช้วิธีการต่าง ๆ หรือโครงการต่าง ๆ ในกระบวนการแก้ไขมาใช้ควบคู่กับการลงโทษ

อุดมการณ์ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด

ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด จอห์นสัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2535, น. 45-48) ได้ให้ทัศนะไว้ว่ามีอุดมการณ์ 3 อุดมการณ์ด้วยกัน คือ

1. อุดมการณ์มุ่งต่อการลงโทษ (Punitive Ideology)

เน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยยึดการลงโทษเป็นหลักสำคัญ อุดมการณ์นี้ส่วนใหญ่มีที่มาจากปรัชญาและทฤษฎีของนักอาชญาวิทยาสำนักคลาสสิก ในยุคที่สำนักคลาสสิกกำลังรุ่งเรือง (ระหว่าง ค.ศ. 1764-1812) เป็นการลงโทษที่รุนแรง เพราะศาลไม่มีโอกาสใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาลงโทษสำหรับความผิดแต่ละความผิดเนื่องจากกฎหมายได้กำหนดไว้ตายตัวแน่นอน ต่อมาเมื่อถึงยุคนักอาชญาวิทยาสำนักนีโอคลาสสิก จึงได้มีการลดหย่อนผ่อนปรนในหลักการลงโทษและใช้ดุลยพินิจได้มากขึ้น

2. อุดมการณ์ที่มุ่งต่อการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitative Ideology)

อุดมการณ์นี้มีที่มาจากทฤษฎีของนักอาชญาวิทยาสำนัก Positive School ที่ไม่ได้เน้นการลงโทษ แต่เน้นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด การศึกษาหาสาเหตุของการกระทำผิดโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เมื่อพบสาเหตุแล้วไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางจิต ทางสังคม หรือทางสิ่งแวดล้อมก็ให้แก้ตรงสาเหตุนั้น เพราะผู้ที่ถูกจับกุมดำเนินคดีและศาลพิพากษาให้ใช้มาตรการใด ไม่ว่าจะ

เป็นการคุ้มครองประพจน์หรือจำคุก ผู้กระทำความผิดนั้นควรได้รับการแก้ไขฟื้นฟูด้วย เพื่อให้กลับตนเป็นคนดี

3. อุดมการณ์ที่มุ่งเน้นต่อการแก้ไขฟื้นฟูในชุมชน (Reintegrative Ideology)

อุดมการณ์นี้มีที่มาจากทฤษฎีของนักอาชญาวิทยาสำนักป้องกันสังคมและปรัชญาที่มุ่งให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม การที่คนเรากระทำความผิด ส่วนหนึ่งมีผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อม และเมื่อผู้กระทำความผิดพ้นไปจากกระบวนการยุติธรรมแล้วก็ต้องกลับไปสู่สังคมและสิ่งแวดล้อมอีก เพราะฉะนั้นชุมชนและสังคมจึงควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับเป็นคนดี และปัจจุบันก็เป็นที่ยอมรับกันว่า ถ้าประชาชนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมตลอดจนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดแล้ว ก็เป็นเรื่องที่ยากที่จะผลักดันให้ภารกิจนั้นประสบผลสำเร็จได้ สิ่งสำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งคือ การยอมรับผู้ที่พ้นโทษกลับคืนสู่ชุมชน โดยการให้งานทำและให้มีหน้าที่ต่าง ๆ ในชุมชนเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ เพื่อที่จะไม่ให้แยกตัวออกไปจากสังคมอีก

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

นักอาชญาวิทยา สำนักปฏิฐานนิยม ซึ่ง ซีซาร์ ลอมโบรโซ (อ้างถึงใน สุพจน์ สุโรจน์, 2543, น. 512-513) มีความเห็นว่า อาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในสังคม เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ผู้ประกอบอาชญากรรมหาได้มีเจตนาที่จะกระทำการผิดกฎหมายไม่ เพราะฉะนั้นเมื่อผู้ประกอบอาชญากรรมไม่ได้มีเจตนาประกอบอาชญากรรม การลงโทษผู้ประกอบอาชญากรรมตามโทษที่กฎหมายกำหนดไว้จึงน่าจะเป็นการไม่ถูกต้อง สำนักนี้เน้นการศึกษาที่ตัวผู้กระทำความผิดแทนอาชญากรรมเพื่อจะค้นหาสาเหตุโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ว่า เพราะเหตุใดจึงกระทำความผิดกฎหมาย และพบว่าสาเหตุสำคัญอยู่ในร่างกายของผู้กระทำความผิดนั่นเอง คือ เป็นอิทธิพลของพันธุกรรม จนตั้งเป็นทฤษฎีอาชญากรรมโดยกำเนิดขึ้น

สำนักนี้เน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคลเพื่อแก้ไขฟื้นฟูให้เป็นคนดี หลักการใหญ่อีกข้อหนึ่งคือ การลงโทษให้เหมาะสมกับบุคคล วิธีการที่ใช้เน้นการวิเคราะห์หาสาเหตุของการกระทำความผิด เมื่อพบสาเหตุแล้วให้แก้ที่สาเหตุนั้น เมื่อแก้ไขได้ ผู้กระทำความผิดก็จะไม่กระทำความผิดอีกต่อไป การแก้ไขผู้กระทำความผิดทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขภายในสถานที่ควบคุมหรือในชุมชน ผู้ที่แก้ไขจะต้องมีความรู้และความชำนาญในการแก้ไขตามแขนงที่ตนศึกษาอบรมมา เช่น จิตวิทยา จิตเวชศาสตร์ สังคมวิทยา สังคมสงเคราะห์ และอาชญาวิทยา เป็นต้น สำหรับผู้ที่แก้ไขไม่ได้ก็ต้องกำจัดให้พ้นไปจากสังคม

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดขั้นพื้นฐานว่า ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ป่วยหรือสังคมที่ผู้กระทำความผิดอยู่อาศัยเป็นสังคมที่ป่วย เพราะฉะนั้นการจะแก้ไขผู้กระทำความผิดให้เป็นคนดี ต้องมีขั้นตอนหลายขั้นตอนคือ

1. ตรวจสอบหาสาเหตุของปัญหา
2. วิเคราะห์สาเหตุ
3. รักษาหรือแก้ไขที่สาเหตุนั้น

วิธีการรักษาเน้นที่การรักษาเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม ซึ่งมีองค์ประกอบที่ใช้ในการแก้ไขฟื้นฟู 4 ข้อ คือ

1. ผู้รับการแก้ไข (Client) เป็นใคร มีปัญหาอะไร เข้าใจปัญหาและจะร่วมมือในการแก้ไขปัญหาหรือไม่ ในที่นี้ผู้รับการแก้ไขอาจเป็นผู้ถูกคุมความประพฤติ นักโทษในเรือนจำหรือผู้ถูกพักการลงโทษ อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่งก็ได้

2. ผู้แก้ไข (Change Agent) เป็นใคร มีความรู้และประสบการณ์ในวิชาชีพมากน้อยแค่ไหน ในที่นี้ผู้แก้ไขอาจเป็นพนักงานคุมประพฤติ พนักงานราชทัณฑ์ พนักงานพักการลงโทษ จิตแพทย์ หรือนักจิตวิทยา ก็ได้ แล้วแต่ว่าผู้รับการแก้ไขในข้อหนึ่งเป็นใคร

3. สถานที่แก้ไข (Correctional Setting) เป็นสถานที่อะไร เช่น บ้านของผู้กระทำความผิดหรือเรือนจำ แต่ละแห่งเอื้ออำนวยต่อการใช้วิธีแก้ไขแบบใด

4. วิธีการแก้ไข จะใช้วิธีการแก้ไขเป็นรายคนหรือเป็นรายกลุ่ม และถ้าจะใช้ จะใช้ทฤษฎีใดในหลาย ๆ ทฤษฎี เช่น ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีแก้ไขแบบครอบครัว หรือทฤษฎีแก้ไขแบบกลุ่มที่มีผู้นำ เป็นต้น เพื่อให้เหมาะสมกับผู้รับการแก้ไขและสถานที่แก้ไข

ในการนำวิธีการดังกล่าวมาใช้กับผู้กระทำความผิดในประเทศไทย ผู้แก้ไขให้หลักกรรมในพระพุทธศาสนา เช่น สัปปริสธรรม 7 มาประยุกต์ใช้อาจจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีนี้มีหลักเกณฑ์สำคัญคือ ลงโทษผู้กระทำความผิดให้เหมาะสมเป็นรายบุคคล โดยใช้วิธีการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม ซึ่งก่อนจะทำการแก้ปัญหามีการศึกษาหาสาเหตุของปัญหาโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เสียก่อน เพื่อจะได้แก้ไขปัญหาดังกล่าว

แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

สำนักปฏิฐานนิยม (สุดสงวน สุธีสร, 2545, น. 108)

ในช่วงต้น ค.ศ. 1800 ได้เกิดการเปลี่ยนแนวคิดทางอาชญาวิทยา ซึ่งสำนักคิดแบบดั้งเดิมเชื่อว่า กฎหมายเป็นสิ่งที่สามารถใช้ในการข่มขู่ยับยั้งพฤติกรรมกระทำผิดได้เพราะใน

กฎหมายได้มีการระบุถึงพฤติกรรมที่ไม่สามารถกระทำได้ และบทลงโทษไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงมุ่งให้ความสำคัญในการตีความตามกฎหมายเป็นไปอย่างเคร่งครัด แต่สำนักปฏิฐานนิยมมิได้คิดเช่นนั้น แต่ได้นำปัญหาเรื่อง “การรับผิดชอบ” (Responsible) ต่อพฤติกรรมอาชญากรรมที่เกิดขึ้นมาประกอบกับสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการพิจารณาโทษด้วย และสำนักปฏิฐานนิยมยังมีความคิดว่าการลงโทษไม่ได้ทำให้อาชญากรรมลดลงแต่อย่างใด แต่สำนักนี้จะกล่าวหรือให้ความสำคัญแก่ตัวผู้กระทำผิด คือการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นคนดีกลับคืนสู่สังคมได้เหมือนเดิม เพราะมีความเชื่อว่าคนกระทำความผิดต้องมีสาเหตุจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ กดดันให้คนกระทำผิด

นักอาชญาวิทยาสำนักนี้เน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลเพื่อแก้ไขฟื้นฟูให้เป็นคนดี หลักการใหญ่อีกข้อหนึ่งคือ การลงโทษให้เหมาะสมกับบุคคล วิธีการที่ใช้เน้นการวิเคราะห์หาสาเหตุของการกระทำความผิด เมื่อพบสาเหตุแล้วให้แก้ไขที่สาเหตุนั้น เมื่อแก้ไขได้ผู้กระทำผิดก็จะไม่กระทำผิดอีกต่อไป การแก้ไขผู้กระทำผิดทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มมีหลายแขนงวิชา เช่น จิตวิทยา จิตเวชศาสตร์ สังคมวิทยา สังคมสงเคราะห์และอาชญาวิทยา เป็นต้น

แนวความคิดในการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูจึงเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสคนกลับตัว ให้โอกาสแก้ไขปรับปรุงตัวโดยการที่ทำให้คนที่ทำผิดไม่ถลำตัวลึกลงไปสู่การกระทำผิดมากขึ้น โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำผิดถูกลงโทษ ในลักษณะที่เป็นการทำลายคุณลักษณะหรือศักยภาพในการกลับเข้าสู่สังคมของเขา โดยการใช้มาตรการลงโทษที่ไม่ทำให้เกิดรอยมลทิน และได้รับการขัดเกลาจากผู้กระทำผิดอื่น ๆ วิธีการ ดังกล่าวได้แก่ การใช้มาตรการในชุมชนอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้ผู้กระทำผิดได้รับผลกระทบทางลบในเรือนจำ

นอกจากนี้ยังใช้วิธีเลี้ยงโทษจำคุกในกรณีที่เข้าไปปรับโทษในเรือนจำมาระดับหนึ่งแล้ว ก็ให้อยู่ในเรือนจำให้น้อยที่สุดเพื่อได้รับผลกระทบน้อยที่สุดโดยวิธีพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษหรือการทำงานสาธารณะและศูนย์ควบคุม ในขณะที่พวกที่ใช้วิธีการจำคุกในเรือนจำก็ได้รับการอบรมแก้ไขโดยฝึกวิชาชีพ ให้การศึกษาการอบรมทางศีลธรรมและศาสนา การจัดสวัสดิการ การให้การบำบัดแก้ไขกลุ่ม และรายบุคคล ทั้งนี้เพื่อมุ่งแก้ไขสาเหตุที่ทำให้ผู้กระทำผิดมีความผิดบกพร่องและเป็นเหตุให้ผู้กระทำผิด

ตารางที่ 2.1
การจัดกลุ่มผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไข

กลุ่มผู้ต้องขัง	ลักษณะผู้ต้องขัง
กลุ่มที่ 1 มีแนวโน้ม ไม่กระทำผิดซ้ำ	ผู้ต้องขังที่กระทำผิดครั้งแรก, กระทำผิดโดยประมาท หรือพลั้งพลาด, กระทำผิดเนื่องจากบันดาลโทสะ, กระทำผิดเนื่องจากสภาพแวดล้อม, มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว, ไม่ใช่อาชญากรโดยสันดาน
กลุ่มที่ 2 แก้ไขได้	กระทำผิดครั้งแรกหรือไม่เกิน 3 ครั้ง, กระทำผิดและมีความสำนึกผิด, พฤติการณ์กระทำผิดไม่ใช่อาชญากรอาชีพ, กระทำผิดในหน้าที่การงาน
กลุ่มที่ 3 ยากต่อการแก้ไข	กระทำผิดติดนิสัย (มากกว่า 3 ครั้ง), อาชญากรโดยสันดาน, กระทำผิดและไม่สำนึกผิด, มีลักษณะร้าย
กลุ่มที่ 4 กลุ่มพิเศษ	ผู้ต้องขังต่างชาติ, ผู้ต้องขังป่วย, ผู้ต้องขังที่มีความบกพร่องทางจิต, ผู้ต้องขังสูงอายุ

ที่มา: การปรับปรุงและพัฒนาางานระบบการจับกุมข้อมูลผู้ต้องขังกระทำผิดซ้ำ, 2550, โดย กรมราชทัณฑ์.

แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมการปลดปล่อย

การเตรียมการปลดปล่อย (Pre-release) หรือการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังที่จะได้รับการปลดปล่อยจากเรือนจำหรือทัณฑสถาน ให้สามารถปรับตัวและจิตใจ ให้กลับคืนสู่ครอบครัว สังคม และชีวิตปกติ ตลอดจนมีอาชีพที่สุจริตเลี้ยงตนเองและครอบครัวต่อไปได้นั้น ถือเป็น การคุ้มครองป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพมากประการหนึ่ง และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดโดยวิธีการทางทัณฑวิทยาแนวใหม่ในเรือนจำและทัณฑสถาน ทั้งนี้แม้เรือนจำในปัจจุบันจะได้พยายามหาแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอย่างมีมนุษยธรรม เพื่อให้ฟื้นฟูแก้ไขบุคคลเหล่านั้นให้กลับตนเป็นพลเมืองดีภายหลังจากที่พ้นโทษไปแล้วก็ตาม แต่จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากสังคมภายนอก การต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบเป็นเวลานาน ๆ ทำให้ผู้กระทำความผิดประสบปัญหาในการปรับสภาพชีวิตและกลับคืนสู่ชีวิตปกติในสังคม ดังนั้น เรือนจำและทัณฑสถาน จึงต้องมีการเตรียมการปลดปล่อยเพื่อให้ผู้ต้องขังพร้อมที่จะออกไปเผชิญชีวิตกับสังคมภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กรีซทอง อินจันทร์, 2547, น. 26)

แนวความคิดเกี่ยวกับการเตรียมการปลดปล่อยเกิดขึ้น เนื่องจากแนวความคิดที่สำคัญ ๆ 3 ประการ คือ

1. ปรัชญาการลงโทษเปลี่ยนไปจากการแก้แค้นเป็นการแก้ไข ในสมัยโบราณการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการแก้แค้นหรือตอบแทนแก่ผู้กระทำความผิดให้สาสมกับความผิดที่ได้กระทำขึ้นหรือเป็นการตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมเพื่อมิให้กลับมากระทำผิดอีก ต่อมาแนวความคิดในการลงโทษผู้กระทำความผิดได้พัฒนามาโดยลำดับ ตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการตื่นตัวทางด้านมนุษยธรรม มีการนำความรู้ทางจิตวิทยาและสังคมวิทยา มาใช้ในการศึกษาถึงสาเหตุการกระทำผิด จึงควรเป็นการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิดด้วยการอบรมให้มีความสำนึกไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคม การลงโทษด้วยวิธีการแก้แค้นผู้กระทำความผิดเพียงวิธีเดียว ไม่สามารถทำให้ผู้กระทำความผิดกลับตนเป็นพลเมืองดีได้ ในทางตรงข้ามอาจทำให้ผู้กระทำความผิดมีนิสัยและพฤติกรรมที่เลวลงยิ่งขึ้น ดังนั้น ปรัชญาของการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดจึงมีความมุ่งหมายเพื่อป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกลับมากระทำผิดซ้ำอีก ทำให้เกิดวิธีการปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ เช่น การฝึกอาชีพ การศึกษาอบรมทางด้านวิชาสามัญ ด้านธรรมศึกษา จิตวิทยา สังคมสงเคราะห์ ฯลฯ รวมทั้งการเตรียมการปลดปล่อย ซึ่งเป็นวิธีการในการแก้ไขผู้กระทำความผิด

นักอาชญาวิทยามีความเห็นว่า การเตรียมการปลดปล่อยผู้ต้องขังเป็นกระบวนการปฏิบัติที่ยุ่งยากและสำคัญที่สุด ผลแห่งการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำที่ดีแล้วนั้น อาจจะประสบความสำเร็จความล้มเหลวได้ หากขาดแผนการเตรียมการปลดปล่อยที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากว่าในระหว่างที่ผู้ต้องขังถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำ ย่อมไม่อาจที่จะทราบถึงความเป็นไปหรือความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก เมื่อได้รับการปลดปล่อยอาจจะประสบปัญหาการปรับสภาพชีวิตที่เป็นอิสระขึ้นได้ เป็นผลให้เกิดปัญหาขัดแย้งในจิตใจ และหากได้รับการดูหมิ่นจากสังคมภายนอกด้วยแล้วก็อาจจะประพฤติดนเป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมขึ้นอีก (กริชทอง อ้นจันทร์, 2547, น. 27)

2. การป้องกันสังคมจากอาชญากรรม ผู้พ้นโทษจำนวนไม่น้อยที่ต้องหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก เพราะปรับตัวเข้ากับสังคมไม่ได้ เนื่องจากถูกคุมขังมาเป็นเวลานานจะได้รับประสบการณ์ดังนี้

2.1 การได้รับผลกระทบทางสุขภาพกาย สุขภาพจิต ซึ่งเกิดจากการต้องเผชิญกับการสูญเสียเสรีภาพ อิสระภาพและสิทธิต่าง ๆ ที่เคยมี นับตั้งแต่การถูกตรวจค้นร่างกายอย่างละเอียด การสวมใส่เครื่องแบบผู้ต้องขัง การถูกตัดผม เหล่านี้ล้วนทำให้สถานภาพเก่าของเขาถูกเปลี่ยนให้สูญเสียสิ้นพร้อม ๆ กับการแทนที่ของสถานภาพผู้ต้องขัง คือ ทำลายเอกลักษณ์ที่มีมาแต่

ก่อนของผู้ต้องขัง และเสนอเอกลักษณ์ใหม่ที่มีลักษณะต่ำต้อยกว่าเดิม การลดสถานภาพและการสูญเสียที่เกิดจากการจำคุกนี้ ทำให้ผู้ต้องขังเกิดอาการทางจิตและความผิดปกติทางบุคลิกภาพ อาการซึมเศร้าแยกตัวจากสังคม วิดกกังวล ก้าวร้าวและหวาดระแวง ผลกระทบของเรือนจำที่มีต่อผู้ต้องขังอีกประการหนึ่งคือ ผลกระทบต่อสุขภาพกายและการที่ต้องอยู่กันอย่างแออัด ร่วมกับผู้ต้องขังอื่น การที่ต้องเผชิญกับปัญหาสุขภาพจิต ล้วนแต่มีผลต่อเนื่องมาถึงปัญหาการปรับตัวของผู้กระทำผิดภายหลังพ้นโทษ

2.2 เรือนจำยังเป็นที่รวมของผู้กระทำผิดในประเภทต่าง ๆ หลายประเภท และโดยสภาพของเรือนจำแล้ว ผู้กระทำผิดเหล่านี้จะต้องอยู่ร่วมกัน และคบหาสมาคมกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น โอกาสที่จะมีการถ่ายทอดทางเทคนิคในการประกอบอาชญากรรม ตลอดจนทัศนคติต่อการกระทำผิด ในระหว่างผู้ต้องขังก็อาจจะมีมากขึ้น จึงทำให้ผู้ต้องขังที่ไม่มีสันดานเป็นผู้ร้าย ได้รับการถ่ายทอดทัศนคติ ค่านิยม ตลอดจนแบบแผนการดำเนินชีวิตต่าง ๆ จากผู้ต้องขังที่มีความชัดเจนแล้วได้ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขผู้กระทำผิด ประเภทที่ได้กระทำผิดโดยพลั้งพลาด (นันทิ จิตสว่าง, 2542, น. 32, อ้างถึงใน กริชทอง อันจันทร์, 2547, น. 27-28)

2.3 การแก้ไขปัญหาผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำนั้น เป็นการบังคับให้ผู้กระทำผิดเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ไขตนเอง ผู้ต้องขังในเรือนจำไม่อาจเลือกเข้าร่วมในกิจกรรมตามความสมัครใจ ทำให้ผู้ต้องขังไม่ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่ ซึ่งการบังคับนั้นเป็นข้อบกพร่องประการหนึ่งในการแก้ไขผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำ และทำให้การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำขาดประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดอย่างแท้จริง ค่านิยม และวัฒนธรรมที่เขาเรียนรู้จากชีวิตในเรือนจำต่างจากค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคมภายนอกเป็นอย่างมาก ผู้กระทำผิดที่พ้นโทษจึงอาจรู้สึกแปลก รู้สึกว่าไม่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมภายนอก ตลอดจนการจำคุกเป็นมลทินอย่างหนึ่งที่ทำให้สังคมภายนอกไม่ยอมรับพวกเขา และเป็นอุปสรรคทำให้ผู้กระทำผิดไม่สามารถเริ่มชีวิตภายใต้กรอบ กฎหมาย โดยการหางานเลี้ยงชีพตนเองและเข้ากิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ ได้ ความรู้สึกแปลกแยกของผู้กระทำผิดต่อสังคมและการไม่ยอมรับของสังคมนี้อาจมีผลให้ผู้กระทำผิดปรับตัวต่อสังคมปกติไม่ได้ และหันไปกระทำผิดซ้ำอีกครั้งโดยใช้พฤติกรรมผิดกฎหมายที่เรียนรู้ขณะจำคุกมาใช้ในการก่ออาชญากรรม

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีผลต่อเนื่องมากถึงปัญหาการปรับตัวเพื่อกลับคืนชีวิตปกติในสังคม ซึ่งนับเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญมาก ซึ่งหากปราศจากการให้ความช่วยเหลือแล้ว อาจทำให้ผู้กระทำผิดหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำขึ้นอีกภายหลังพ้นโทษ เนื่องจากความจำเป็นในการดำรงชีวิตบีบบังคับ ดังนั้น การเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังที่ใกล้จะพ้นโทษเพื่อกลับเข้า

ผู้สังคมจึงเป็นมาตรการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาแล้ว และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมของผู้กระทำผิดในเรือนจำ

3. การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขัง คำว่า “ผู้ต้องขัง” เป็นคำที่มีความหมายในแง่ลบ คนส่วนใหญ่เมื่อได้ยินคำนี้จะเกิดความรู้สึกต่อต้านมากกว่าการยอมรับ ในสังคมซึ่งบุคคลอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีโอกาสอาชญากรรมเกิดขึ้น ในความจริงผู้กระทำผิดความผิดแบ่งได้เป็นหลายประเภท มีทั้งที่สามารถแก้ไขได้โดยง่าย แก้ไขได้ยาก และไม่สามารถแก้ไขได้เลย แต่ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำผิดประเภทใด ล้วนเป็นปัญหาที่สังคมส่วนรวมต้องร่วมกันรับผิดชอบ เพราะถึงแม้จะไม่สามารถขจัดปัญหาอาชญากรรมให้หมดไป แต่อยู่ในวิสัยที่จะสามารถทำให้ลดลงได้เพื่อให้สังคมปลอดภัยในที่สุด

แนวความคิดเกี่ยวกับการเตรียมการปลดปล่อยเกิดขึ้นเพื่อสงเคราะห์ ช่วยเหลือผู้ต้องขัง เพราะผู้ต้องขังนั้นเปรียบเทียบกับคนเจ็บ ในระหว่างถูกคุมขังก็ต้องการการเยียวยา รักษา เป็นการเตรียมให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นปกติสุข เพื่อสังคมจะได้เป็นสุขด้วย เมื่อเขาพ้นโทษ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาอาชญากรรมที่ต้องยอมรับกันก็คือ ผู้ต้องโทษส่วนใหญ่มิได้ใช้ชีวิตตลอดชีวิตของเขาอยู่ในที่คุมขัง หากแต่มีวันใดวันหนึ่งในอนาคต เขาจะต้องกลับออกมาสู่โลกภายนอก และมาใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่น ๆ ในชุมชนต่อไป การให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขัง จึงควรเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน เพื่อให้เขาปรับตัวเองให้เป็นคนปกติ และสำหรับผู้ที่กำลังได้รับการปลดปล่อยควรเน้นที่ช่วยให้เขาปรับตัวเข้ากับสังคมได้ และเพื่อประสิทธิภาพในการเตรียมการปลดปล่อย ควรจะมีการตระเตรียมแผนการปลดปล่อย (Prerelease programs) และการให้บริการด้านติดตามผลสงเคราะห์ (After-Care Service) แก่ผู้ต้องขัง ที่ได้รับการปลดปล่อยอย่างจริงจัง (กรีซทอง อ้นจันทร์, 2547, น. 29)

ดังนั้น การเตรียมการปลดปล่อยผู้ต้องขัง สิ่งที่ต้องคำนึงถึงมากที่สุด คือ การจะทำอย่างไรไม่ให้ผู้พ้นโทษหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก ในทัศนะของ นวลจันทร์ ทศนชัยกุล ได้มุ่งเน้นที่จะใช้วิธีการในการเตรียมการปลดปล่อยผู้ต้องขัง ดังนี้

1. ใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์ (Social Case Work)
2. ใช้การปรับแก้ไขที่สังคมสิ่งแวดล้อม (Milieu Therapy)

กระบวนการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ในปัจจุบัน (วารสารกรมราชทัณฑ์)

ภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ได้แก่ การลงโทษผู้กระทำความผิดให้ เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล หรือคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ ซึ่งเน้นด้านการลงโทษการ ควบคุมไม่ให้หลบหนี การให้การศึกษอบรม การจัดสวัสดิการ และการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง ภายใต้อำนาจของข้อบังคับที่สอดคล้องกับวิธีการราชทัณฑ์ โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้สังคมได้รับ ความปลอดภัยทั้งในระหว่างที่ผู้กระทำความผิดได้ถูกควบคุมอยู่ในสถานควบคุม และภายหลังได้รับการ ปลดปล่อยหรือพ้นโทษไปแล้ว ภายใต้อำนาจการปฏิบัติที่สำคัญ ๆ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ดำเนินการลงโทษและแก้ไขความประพฤติของผู้กระทำความผิด ตามคำพิพากษาของ ศาลและเอกสารอันเป็นคำสั่งของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ
2. ดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังไม่ให้หลบหนี และได้รับโทษตามระยะเวลาที่กำหนด
3. ดำเนินการให้การศึกษาวชิชาสามัญแก่ผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำ และทัณฑสถาน ตามลักษณะพื้นฐานความรู้ของผู้ต้องขังแต่ละคน ในรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียน ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
4. ดำเนินการให้การศึกษาวชิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง ตามรูปแบบการศึกษานอกเรือนจำ ของกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
5. ดำเนินการให้การอบรมทางสังคมศึกษา ทางศีลธรรมจรรยาและศาสนา เพื่อ พัฒนาจิตใจและยกระดับมาตรฐานความประพฤติของผู้ต้องขังที่เสื่อมโทรมหรือสูญเสียไปแล้วให้ กลับคืนสู่สภาวะปกติหรือกลับไปเป็นพลเมืองดีต่อไป
6. จัดบริการเกี่ยวกับสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ทั้งในระหว่างต้องขังและ ภายหลังการปลดปล่อยแล้ว
7. ดำเนินการจัดให้ผู้ต้องขังได้ทำงานตามความเหมาะสมกับเพศ อายุ ความถนัด ความสนใจ ความสมบูรณ์ทางร่างกายและอื่น ๆ

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 และ ฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2520 ได้ กำหนดมาตรการบางประการไว้ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับการพิจารณาปลดปล่อยออกไปจากเรือนจำ และทัณฑสถานต่าง ๆ ก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษา มาตรการดังกล่าว ได้แก่ การพักการ ลงโทษ การลดวันต้องโทษจำคุก และการพระราชทานอภัยโทษ

1. การพักการลงโทษ เป็นมาตรการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่สำคัญอีกประการ หนึ่ง ซึ่งมีให้หนักโทษเด็ดขาดได้รับการปลดปล่อยตัวไปก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษา โดย จะต้องอยู่ภายใต้การดูแลสอดส่องของพนักงานคุมประพฤติ เงื่อนไขและรายละเอียดเกี่ยวกับการ

พักการลงโทษได้บัญญัติไว้ในมาตรา 43 แห่งกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ 2479 ข้อ 46 และข้อ 91-98 ซึ่งระบุให้นักโทษเด็ดขาดได้รับการพักการลงโทษ ดังนี้

- (ก) ชั้นเยี่ยม ไม่เกิน 1 ใน 3 ของกำหนดโทษที่ระบุไว้ในหมายแจ้งโทษเด็ดขาด
- (ข) ชั้นดีมาก ไม่เกิน 1 ใน 4
- (ค) ชั้นดี ไม่เกิน 1 ใน 5

การพักการลงโทษนี้ กรมราชทัณฑ์ได้นำมาใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังนานมาแล้ว แต่ขอบเขตการดำเนินงานยังไม่กว้างขวางเท่าที่ควร เนื่องจากขาดแคลนอัตรากำลังเจ้าพนักงานที่จะปฏิบัติหน้าที่พนักงานคุมประพฤติ

2. การลดวันต้องโทษจำคุก นับเป็นมาตรการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งกรมราชทัณฑ์เพิ่งนำมาใช้เมื่อเดือนเมษายน 2521 มาตรการดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังมีความประพฤติดีได้มีโอกาสสะสมจำนวนวันที่ได้รับการลดโทษจำคุก อันจะมีผลให้บุคคลดังกล่าวได้รับพิจารณาปลดปล่อยไปจากเรือนจำก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษา โดยจะต้องอยู่ภายใต้การดูแลสอดส่องของพนักงานคุมประพฤติ เงื่อนไขและรายละเอียดเกี่ยวกับการลดวันต้องโทษจำคุกได้บัญญัติไว้ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2520 และในกฎกระทรวงมหาดไทย (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2521 ซึ่งระบุให้นักโทษเด็ดขาดได้รับการลดวันต้องโทษจำคุก ดังนี้

- (ก) ชั้นเยี่ยม ไม่เกินเดือนละ 5 วัน
- (ข) ชั้นดีมาก ไม่เกินเดือนละ 4 วัน
- (ค) ชั้นดี ไม่เกินเดือนละ 3 วัน

นักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการลดวันต้องโทษจำคุก หากกระทำผิดวินัย อาจถูกหักจำนวนวันต้องโทษที่ได้รับการสะสมไว้ และหากปฏิบัติผิดเงื่อนไขในการคุมประพฤติ อาจถูกนำตัวกลับมาคุมขังในเรือนจำอีกตามกำหนดโทษที่เหลืออยู่

3. การพระราชทานอภัยโทษ มี 2 ประเภท คือ การพระราชทานอภัยโทษเป็นรายบุคคล หรือคณะบุคคล เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 191 ซึ่งบัญญัติว่า “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ” และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 259-267 โดย มาตรา 259 กำหนดให้ ผู้ต้องคำพิพากษาที่คดีถึงที่สุด หรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เช่น บิดา มารดา บุตร-ธิดา ฯลฯ เป็นผู้ยื่นเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษต่อองค์พระมหากษัตริย์ หรือในกรณีที่ไม่มีผู้ใดถวายเรื่องราว ถ้ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นเป็นการสมควรจะถวายคำแนะนำขอพระราชทานอภัยโทษก็

ได้ ตามนัยแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 261 วรรคสอง ทั้งสองกรณีจะดำเนินการได้เมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว

สำหรับการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป หมายถึง การพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษเด็ดขาดทุกคน ซึ่งอาจจะมีข้อยกเว้นความผิดในบางลักษณะที่เห็นว่าเป็นภัยต่อสังคมอย่างร้ายแรง การพระราชทานอภัยโทษประเภทนี้ จะดำเนินการโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา พระราชทานอภัยโทษตามการถวายคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี โดยต้องเป็นกรณีที่มีเหตุอันสมควร เช่น เกี่ยวเนื่องกับพระราชประเพณีที่สำคัญ หรือมีวาระสำคัญต่อเหตุการณ์บ้านเมือง หรือเหตุผลในทางราชทัณฑ์ (คู่มือการขอพระราชทานอภัยโทษ ส่วนอภัยโทษ สำนักทัณฑปฏิบัติ กรมราชทัณฑ์)

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชน

นที จิตสว่าง (อ้างถึงใน เสียงเทียน จำลอง, 2545, น. 19-20) กล่าวว่า การนำเอาระบบเรือนจำมาเป็นมาตรการในการลงโทษผู้กระทำผิดได้มีการพัฒนาการมาว่าสองศตวรรษ โดยหวังกันว่าการใช้ระบบเรือนจำจะเป็นมาตรการการลงโทษที่มีมนุษยธรรม และให้ประโยชน์แก่สังคมมากกว่าการลงโทษ โดยการเขียนตี และทรมานแบบดั้งเดิม แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป ความเชื่อมั่นในระบบเรือนจำเริ่มจะลดน้อยลงตามลำดับ ทั้งนี้เพราะระบบเรือนจำได้สะท้อนให้เห็นผลกระทบทางลบทั้งต่อตัวผู้กระทำผิดเอง และต่อสังคมโดยส่วนรวมในหลายประการ ยิ่งเมื่อแนวความคิดในระยะหลังเริ่มจะตระหนักว่าผู้กระทำผิดที่ถูกส่งเข้าไปอยู่ในเรือนจำเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางบุคลิกภาพและทางสังคม ดังนั้น การปรับปรุงแก้ไขให้ผู้กระทำผิด โดยเฉพาะที่กระทำโดยพลั้งพลาดหรือไม่มีสันดานเป็นผู้ร้ายหรือโหดเหี้ยมให้สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกได้ภายหลังพ้นโทษ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่ก็มักจะมีผู้กล่าวว่า “เราจะแก้ไขผู้กระทำผิดได้อย่างไรในสถานที่ที่เรียกว่าคุกหรือเรือนจำ” ความเชื่อเช่นนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากสภาพของเรือนจำไม่เหมาะสมสำหรับการแก้ไข นอกจากนี้เรือนจำยังแยกผู้กระทำผิดออกจากสังคมที่เขาเป็นส่วนหนึ่ง ทำให้ยากต่อการที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมภายหลังการพ้นโทษ ดังนั้น ในระยะหลังจึงเกิดการตื่นตัวในความคิดใหม่ ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ (Noninstitutional Treatment) การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชน (Community-Based Correction) การเลิกการใช้โทษจำคุก (Deinstitutionalization) และการใช้วิธีการลงโทษแบบอื่นแทนการจำคุก (Alternative to Imprisonment) ซึ่งมีความหมายไปในทำนองเดียวกัน ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะปลดหรือหันเหผู้กระทำผิดออกไปจากระบบการยุติธรรม (Diversion from Criminal Justice System)

มาตรการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำนั้น มีความหมายใกล้เคียงกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชน กล่าวคือ แทนที่จะปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำก็หันมาปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชนแทน การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชนนี้ หมายรวมถึงการใช้มาตรการในการควบคุมและแก้ไขผู้กระทำผิดแบบต่าง ๆ ที่กระทำในชุมชนโดยอาศัยทรัพยากรในชุมชนแบบต่าง ๆ เข้าช่วยในการแก้ไขผู้กระทำผิด การใช้ทรัพยากรชุมชนนั้นอาจจะเป็นไปในลักษณะ เช่น การใช้บรรยากาศและสถานที่ในชุมชนแทนการควบคุมผู้กระทำผิดในเรือนจำ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขผู้กระทำผิด เช่น พนักงานคุมประพฤติอาสาสมัคร รวมทั้งเปิดโอกาสให้องค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขผู้กระทำผิด ดังนั้น การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชนที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเป็นส่วนหนึ่งของการที่จะเบี่ยงเบนหรือสลัดผู้กระทำผิดให้ออกไปจากกระบวนการยุติธรรม

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชนนั้นมีอยู่หลายประเภทและหลายรูปแบบ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ 3 ระดับด้วยกัน คือ

ระดับที่หนึ่ง เป็นเรื่องการเลี้ยงหรือเบี่ยงเบนผู้กระทำผิดออกไปจากกระบวนการยุติธรรม เช่น ใช้ศาลหมู่บ้าน หรือมาตรการทางสังคมสงเคราะห์โดยหน่วยงานด้านสวัสดิการกับผู้กระทำผิด

ระดับที่สอง เป็นกรณีที่ผู้กระทำผิดได้เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมแล้ว แต่ใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุก รูปแบบดังกล่าวนี้ได้แก่

- การรอกการลงอาญาโดยระบบคุมประพฤติ
- การชะลอการฟ้อง
- การควบคุมในวันหยุดหรือเป็นระยะ ๆ
- การทำงานสาธารณะแทนการจำคุก

ระดับที่สาม เป็นกรณีที่ผู้กระทำผิดได้รับโทษจำคุกในเรือนจำแล้ว แต่ได้รับการผ่อนปรนให้ออกมาภายนอกเรือนจำ หรือปลดปล่อยอย่างมีเงื่อนไขออกมาสู่สังคมเพื่อทำประโยชน์และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขต่าง ๆ แทนการจำคุก รูปแบบดังกล่าวนี้ได้แก่

- บ้านกึ่งวิถี “ออก”
- ทักษะนิคม
- การพักการลงโทษ
- การลดวันต้องโทษ
- การทำงานสาธารณะ

วิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้ระบบเรือนจำ (Non-Custodial Treatment) หรือวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้ชุมชน (Community-Based Correction) เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เมื่อแนวคิดการใช้คุกเริ่มประสบปัญหา “คนล้นคุก” และความนิยมในการใช้คุกลดลง บรรดานักอาชญาวิทยาและงานยุติธรรมทั้งหลายเริ่มคิดถึงทางเลือกที่คุ้มค่า ในการลงทุนนำวิธีการแก้ไขฟื้นฟูมาใช้แทนโทษจำคุก และเป็นแนวคิดที่มีมนุษยธรรมมากกว่า โดยมีการเสนอความคิดที่ว่า ถ้าสังคมไม่พยายามปรับเปลี่ยน “ผู้กระทำผิด” ให้กลายเป็น “ผู้ไม่กระทำผิด” หรือ “พลเมืองดี” สังคมเองก็จะกลายเป็นผู้ผลิตประชากร “ผู้กระทำผิด” ให้ทวีจำนวนเพิ่มมากขึ้นโดยอัตโนมัติ ด้วยเหตุนี้จึงมีการปฏิรูประบบงานราชทัณฑ์ครั้งใหญ่ เพื่อถ่ายคนบางกลุ่มออกมารับการบำบัดรักษาอาการเสพติดอาการเจ็บป่วยกาย จิต รวมถึงคิดค้นมาตรการในการป้องกันไม่ให้คนที่ไม่สมควรเข้าคุกมีช่องทางที่เหมาะสมในการแก้ไขฟื้นฟูในชุมชน โดยไม่ต้องเข้าไปอยู่ในคุกเพียงช่องทางเดียวเช่นที่เป็นมา มาตรการต่าง ๆ เหล่านี้จัดกลุ่มได้สามลักษณะ คือ การบำบัดทางจิตใจและพฤติกรรม การให้ความรู้พื้นฐานในการครองตนในสังคม และการฝึกทักษะวิชาชีพเพื่อให้เกิดการปรับปรุงนิสัย ความประพฤติและไม่กระทำผิดซ้ำเป็นเป้าหมายสำคัญ ซึ่งรูปแบบการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมผู้กระทำผิดมีความหลากหลายสามารถใช้ได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ การใช้ศูนย์ฟื้นฟูบำบัดรักษาเสพติด การคุมประพฤติ การพักการลงโทษ การทำงานบริการสังคม เป็นต้น

ประเด็นข้อสังเกตที่น่าสนใจสำหรับเรื่องนี้คือ ประการแรก วิธีการนี้เป็นการสร้างสมดุลในการลงโทษ (Sanctions) การบำบัดฟื้นฟู (Treatment) และการสอดส่องดูแล (Supervision) ต่อผู้กระทำผิดพร้อม ๆ กัน โดยสามารถแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคล (Individual Offender Treatment) ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ชุมชนและสังคมส่วนรวมรู้สึกปลอดภัยมากขึ้น กลับคืนสู่ชุมชนได้แบบเนียนยิ่งขึ้น และลดอัตราการกระทำผิดซ้ำได้มากขึ้น แต่วิธีการนี้ยังถูกจำกัดการใช้เฉพาะคดีที่ไม่ร้ายแรงหรือคดีที่มีโทษจำคุกกระยะสั้นเท่านั้น ส่วนคดีอาชญากรรมที่มีความรุนแรงบางลักษณะ สังคมยังเห็นว่าควรรับโทษจำคุกกระยะหนึ่งก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการพักการลงโทษโดยใช้การควบคุมสอดส่องในชุมชนภายหลังจากที่สังคมเห็นว่าน่าจะปลอดภัยแล้ว ประการที่สอง วิธีการนี้ยังคงดำเนินการเบ็ดเสร็จทุกขั้นตอนโดยรัฐ (กระบวนการยุติธรรม) จนกระทั่งนำผู้กระทำผิดไปสู่กระบวนการควบคุมและสอดส่องและการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมเฉพาะเรื่อง ซึ่งชุมชนอาจเข้ามาเกี่ยวข้องบางส่วน บางราย ตามที่รัฐเปิดโอกาสให้ โดยเฉพาะในเรื่องของการคุมประพฤติที่สามารถมองเห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างชัดเจน ประการที่สาม แม้วิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้ชุมชน จะเป็นวิธีการที่มีมนุษยธรรมยิ่งขึ้น คือ โยงยึด “ผู้กระทำผิด” กลับคืนสู่ “สังคมและชุมชน” ของตนมากขึ้น และช่วยลดความแออัดคับคั่งในเรือนจำไปพร้อม ๆ กัน แต่ก็ยัง

เป็นวิธีการปฏิบัติที่เน้นการให้บริการต่อ “ผู้กระทำผิด” อยู่ดี ส่วน “เหยื่ออาชญากรรม” ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของวงจรการเกิดอาชญากรรมนั้น ยังคงเป็นส่วนที่ขาดหายไปหรือถูกลืมเลือนไปจากวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้ชุมชนดังกล่าวนี้ เช่นเดียวกับที่เหยื่อขาดหายไปจากวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำ ดังจะเห็นได้ว่าในทางปฏิบัติไม่มีการกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ต่อผู้กระทำผิดที่เน้นหรือให้ความสำคัญกับการชดใช้ค่าเสียหายแก่เหยื่อที่ตนล่วงละเมิดแต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นการผ่อนชำระค่าเสียหาย หรือทำงานชดใช้ค่าเสียหาย หรือทำงานบริการสังคมที่มุ่งซ่อมแซมหรือชดใช้ค่าเสียหายแก่ทรัพย์สินของเหยื่อ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ เป็นวิธีการที่รัฐเป็นผู้จัดบริการด้านงานยุติธรรมที่เน้นการให้ความสำคัญในการให้บริการแก่ “ผู้กระทำผิด” เป็นสำคัญ ด้วยการสร้างสมดุลระหว่าง “การลงโทษ-บำบัดฟื้นฟู-สอดส่อง” เพื่อช่วยผู้กระทำผิดให้สามารถพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสมต่อไป (สำนักงานการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2546, น. 7-8)

ความคิดที่จะนำชุมชนกลับมาใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวมกำลังได้รับความนิยมอย่างสูงในระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา เห็นได้จากการกล่าวถึงแนวทางของป่าชุมชน โรงเรียนชุมชน การริเริ่มงานชุมชนสัมพันธ์ของกรมตำรวจ ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้กระบวนการแก้ไขผู้กระทำผิดปัจจุบันจำต้องปรับตัวเองให้เข้ากับยุคสมัย หากจะอาศัยคุกตารางเพียงลำพัง โดยตัดขาดความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำผิดกับชุมชนอย่างเด็ดขาด อาจเหมาะสมกับผู้กระทำผิดบางประเภท ในคดีความผิดร้ายแรงหรือผู้กระทำผิดติดนิสัย แต่สำหรับผู้กระทำผิดบางรายที่กระทำผิดไม่ร้ายแรงนัก หรือกระทำผิดครั้งแรก หรือกระทำไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เราควรจะตัดความผูกพันของเขากับชุมชนหรือไม่ ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะต้องกระตุ้นให้คนสังคมเริ่มตระหนักว่าการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในระยะยาวนั้นจำต้องอาศัยตัวชุมชนนั่นเองเป็นฐาน

ภาระหน้าที่ควบคุมดูแลผู้กระทำผิดที่พอจะกลับตนได้จึงน่าจะให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือทางการอีกแรงหนึ่ง ดังเช่นในหลายประเทศที่ใช้วิธีการนี้ได้ผลมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นประเทศญี่ปุ่น อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา

การแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชน (Community-based Corrections) ในทางวิชาการหมายถึง “การนำทรัพยากรชุมชน” ทั้งหลายที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิดให้สังคมยอมรับได้ ทรัพยากรเหล่านี้ได้แก่ ศูนย์งานบริการสังคม (Community Service Centers) บ้านกึ่งวิถี (Halfway House) งานคุมประพฤติ งานพักการลงโทษ โครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว (ผู้ต้องขัง) (Prerelease Programs) สถานบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดและสุรา รวมถึงโครงการอื่น ๆ ที่ได้รับการวางรูปแบบเพื่อผู้กระทำผิดโดยเฉพาะ (Calison, 1983, p. 54, อ้างถึงใน รัฐธรรมนูญ อุเทนสุด, 2543, น. 44)

รูปแบบของโครงการต่าง ๆ ที่ใช้ในการแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชนก็คือ ระบบการให้บริการอย่างหนึ่งนั่นเอง โดยชุมชนจะเป็นผู้จัดหาบริการที่จำเป็นสำหรับผู้กระทำผิดที่อาจจะยังอยู่ในเรือนจำ และผู้ที่เคยเข้าไปอยู่บ้างแล้ว เช่น ผู้ถูกคุมความประพฤติ ผู้ได้รับการพักโทษ ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้ออกไปทำงานทำนอกเรือนจำเป็นการชั่วคราว เป็นต้น

ทฤษฎีกระบวนการทางสังคม (Social Process Theories) (สุดสงวน สุธีสร, 2547, น. 83)

กระบวนการทางสังคมมองว่า คนได้ถูกขัดเกลา (Socialization) จากสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน ที่ทำงาน เป็นต้น ซึ่งถ้าหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางบวกและได้รับการสนับสนุน คนจะปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมเป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้ามหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางลบ คนก็จะฝ่าฝืนกฎระเบียบนำไปสู่พฤติกรรมอาชญากรรม

ทฤษฎีกระบวนการทางสังคมเชื่อว่า คนไม่ว่าจะเป็นคนเชื้อชาติ ชนชั้น หรือเพศใดก็ตาม ต่างก็มีศักยภาพที่จะเป็นอาชญากรได้ทั้งสิ้น คนจนหรือคนชั้นต่ำมีปัญหาทางเศรษฐกิจสูง ได้รับการดูแล มีการศึกษา น้อย ครอบครัวแตกสลาย จึงมีโอกาสหรือความสามารถในการก่ออาชญากรรมสูง ในขณะที่คนชั้นกลางมักมีสังคมที่ดีกว่า ครอบครัวอบอุ่น ไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ มีเพื่อนดี เป็นที่ยอมรับของสังคม จึงมีโอกาสหรือความสามารถในการทำความผิดน้อย แต่อย่างไรก็ตามไม่ใช่ที่คนชั้นกลางหรือกลุ่มที่มีพร้อมจะไม่ทำความผิดเลย สิ่งนี้ขึ้นอยู่กับ การขัดเกลาทางสังคมเป็นสำคัญ เช่น ชนชั้นกลางมีฐานะดีเลี้ยงลูกแบบตามใจ ไม่ฝึกให้มีความอดทน ต้องการอะไรก็จะได้รับเสมอ ๆ ก็อาจจะกลายเป็นคนที่มีโอกาสในการทำความผิดหรือก่ออาชญากรรมได้เช่นกัน เราจะเห็นได้ว่าการขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นไหน แต่หากได้รับการขัดเกลาไปในทางที่ดีแล้ว เขาก็จะเป็นบุคคลที่มีโอกาสหรือศักยภาพในการทำความผิดหรือก่ออาชญากรรมต่ำ

ทฤษฎีปฏิกริยาทางสังคม (Social Reaction Theory) (สุดสงวน สุธีสร, 2547, น. 87)

ทฤษฎีนี้เรียกอีกชื่อว่า ทฤษฎีตีตรา (Labeling Theory) หรือทฤษฎีตราบาป มีรากฐานความคิดมาจากทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) สังคมกำหนดว่า อะไรคือพฤติกรรมเบี่ยงเบน และคนในสังคมควรมีปฏิกริยาและทัศนคติกับผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนอย่างไร การตีตรานี้เป็นได้ทั้งบวกและลบ เช่น ถ้าถูกประนามว่า บ้า แปลว่าเป็นคนน่ากลัว ไม่นั่นคง รุนแรง แปลก และไม่ดี เป็นต้น ดังนั้น การตีตราคือการประทับตราบาป

(Stigmatize) นั่นเอง (Link, 1989) ซึ่งทฤษฎีตีตราหรือทฤษฎีตราบาปที่ได้กำหนดให้แก่ผู้กระทำผิด ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า อาชญากรรมเกิดขึ้นเพราะสังคมเป็นผู้ตราบาป การตราบาปนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อมีการกระทำผิดครั้งแรก และผู้กระทำผิดได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม และหน่วยงานอื่นในสังคม สถาบันเหล่านี้เป็นผู้กำหนดว่าเขาประพฤติเป็นอาชญากร เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้กระทำผิดก็ยอมรับการตราบาป และเริ่มกำหนดทิศทางแห่งความประพฤติของตนในอนาคตให้สอดคล้องกับการรับรู้ของสังคม โดยนัยนี้อาชญากรรมจึงเกิดขึ้นเพราะปฏิกริยาระหว่างบุคคลกับสังคม ผู้ที่เสนอแนะแนวคิดนี้เป็นคนแรกก็คือ ตาร์ต นักสังคมวิทยาและนักอาชญาวิทยาชาวฝรั่งเศส และต่อมา ชัตเตอร์แลนด์ นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกันก็ได้เสนอแนวคิดนี้ด้วย ผลของการตราบาปนั้นไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงบุคคลไปในทิศทางเดียวกันเสมอไป แต่การตราบาปมีความหมายต่อบุคคลยิ่งกว่าสิ่งที่เขาได้ปฏิบัติลงไป การตราบาปว่าเป็นคนผิดอาจจะทำให้ผู้กระทำผิดเปลี่ยนแปลงนิสัยเดิมของตนเป็นนิสัยเบี่ยงเบนตลอดกาลไปเลยก็ได้ การตราบาปเมื่อเกิดขึ้นแล้ว จะทำให้เกิดเหตุการณ์ตามมา และเหตุการณ์นั้นก็คือการแสดงออกของพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั่นเอง

Becker (อ้างถึงใน อุษา คงสาย, 2538, น. 28) นักสังคมวิทยาได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกลายเป็นผู้เบี่ยงเบนว่า กลุ่มสังคมได้สร้างความเบี่ยงเบนขึ้นมาโดยการสร้างกฎเกณฑ์เหล่านั้น ต่อบุคคลที่มีพฤติกรรมละเมิดดังกล่าว ก่อให้เกิดความเบี่ยงเบนโดยใช้กฎเกณฑ์เหล่านั้น ต่อบุคคลที่มีพฤติกรรมละเมิดดังกล่าว และประทับตราพวกเขาเป็นคนนอกคอก (Outsiders) จากจุดยืนนี้ความเบี่ยงเบนจึงไม่ใช่ลักษณะของการกระทำที่บุคคลกระทำ แต่เป็นผลตามมาของการใช้กฎเกณฑ์ หรือการลงโทษของคนอื่น ๆ ที่มีต่อการกระทำผิด ผู้ที่เบี่ยงเบนก็คือผู้ถูกการประทับตราให้ได้เป็นผลสำเร็จ ดังนั้น พฤติกรรมก็คือ พฤติกรรมที่คนอื่นประทับตรา Becker ยังเชื่ออีกว่าการเบี่ยงเบนไม่เกี่ยวกับคุณภาพของพฤติกรรม แต่เกี่ยวข้องกับผลจากปฏิกริยาตอบโต้จากสังคม โดยอธิบายว่าการปฏิบัติต่อบุคคลหนึ่งราวกับเขาเป็นผู้เบี่ยงเบนไปทุกอย่าง ทั้งที่เขาเบี่ยงเบนไปเพียงบางอย่าง ก่อให้เกิดการทำงานที่บรรลุผลได้ในตัวเอง การปฏิบัติอย่างนั้นก่อให้เกิดกลไกในหลาย ๆ อย่างรวมกัน ผลักดันให้เขากลายเป็นคนที่มึลักษณะตรงกับภาพที่คนอื่นวาดไว้ หลังจากที่ถูกคนอื่น ๆ ระบุว่า เป็นคนเบี่ยงเบนแล้ว คนที่ตกอยู่ในฐานะเช่นนั้นก็มักถูกตัดขาดจากความสัมพันธ์ทางสังคม กับกลุ่มพลเมืองดีที่เคยมีมาก่อนถูกจับกุม เขาจะได้รับการปฏิบัติที่สอดคล้องกับการที่คนอื่นเชื่อว่า ทำไม่เขาจึงเป็นเช่นนั้นและการปฏิบัติเช่นนั้น อาจทำให้เขาเบี่ยงเบนมากยิ่งขึ้นไปอีกในภายหลัง ซึ่งดูได้จากในกระบวนการประทับตรา ดังจะชี้ให้เห็นในวงจร ดังต่อไปนี้

1. เริ่มเบี่ยงเบน
2. สังคมลงโทษ

3. เริ่มเขียนบันทึก
4. ลงโทษหนักเข้าร่วมทั้งปฏิเสศการคบค้าสมาคม
5. เขียนบันทึกต่อไปอีก บางทีจะรู้สึกมุ้งมิ้งและโกรธแค้นต่อผู้ที่ทำการลงโทษตน
6. ชุมชนทนไม่ได้จึงจัดการอย่างเป็นทางการโดยการสร้างรอยมลทินว่าเป็นผู้เขียนบันทึกจริง
7. ประพฤติเขียนบันทึกขึ้นแสดงปฏิภิกิริยาในทางลบต่อการสร้างรอยมลทินและการลงโทษจากชุมชน
8. ยอมรับฐานะการเป็นคนเขียนบันทึกอย่างเต็มตัว และพยายามปรับตัวให้สมบทบาท

แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based)

ชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลาย ๆ องค์กร ที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ แต่ก็จะมีรากฐานเอาไว้เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาก็สามารถติดต่อประสานงานได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2538, น. 61, อ้างถึงใน ปัทมา แสงสะอาด, 2547, น. 45)

ดังนั้น แนวคิดเรื่องการใช้ชุมชนเป็นฐานนั้นเป็นการนำชุมชนเข้ามาเป็นหลักในการปฏิบัติงาน โดยมีการสร้างความร่วมมือของประชาชนในชุมชนให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายเกิดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมประเมินผลจนเกิดอุดมการณ์ร่วมกันว่าชุมชนเป็นของตน มีการทำงานเพื่อชุมชน โดยชุมชนซึ่งอยู่บนหลักการของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม นอกจากนั้นแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานนี้ยังมีส่วนร่วมสร้างการตระหนักถึงปัญหาของประชาชน และจะเป็นการแก้ไขปัญหาชุมชนโดยมีพื้นฐานมาจากครอบครัว และใช้ครอบครัวเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งมีการนำทรัพยากรและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเองด้วย โดยคนในชุมชนทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในชุมชนของตนเอง ซึ่งเป็นการทำงานที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าคนในชุมชนเป็นผู้ที่มีศักยภาพ มีความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ รวมทั้งที่จะพัฒนาความสามารถที่มีอยู่ เพื่อให้ประชาชนในชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายของตนได้รับบริการอย่างเหมาะสม รวดเร็ว ครอบคลุมและทั่วถึงมากที่สุด เป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในระดับหนึ่งก่อนที่จะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือดำเนินการต่อไป

สดีไส คัมภรพยอนันต์ (2540, น. 27, อ้างถึงใน ปัทมา แสงสะอาด, 2547, น. 46) ได้กล่าวว่ การใช้ชุมชนเป็นฐาน หมายถึง การปฏิบัติงนเพื่อสร้างชุมชนให้มีศักยภาพดูแลซึ่งกันและกัน โดยเป็นการปฏิบัติงนที่นำเอาชุมชนมาเป็นหลักในการปฏิบัติงน ซึ่งจะมีการสร้างให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายเกิดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงน และร่วมประเมินผล จนเกิดอุดมการณ์ร่วมกันว่ ชุมชนเป็นของตน ำงนเพื่อชุมชน และโดยชุมชน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการนำความคิดชุมชนเป็นฐานมาใช้ในกำงนว่าเป็นกำงนที่กำงนที่มีการประสานงนร่วมกัน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและโครงสร้างอำนาจของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยการใช้แนวคิด การสนับสนุนทางสังคม และการสร้างเครือข่ายทางสังคม เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงน

ระพีพรธณ คำหอม (2541, น. 6, อ้างถึงใน ปัทมา แสงสะอาด, 2547, น. 46) ได้กล่าวว่ ชุมชนเป็นฐานเป็นการใช้กลวิธีการกำงนเชิงรุก (Outreach) ในกำงนกำงน ซึ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติงนเข้าไปสู่ชุมชน ผู้ครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายโดยตรง และการปฏิบัติงนจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้จะต้องมีการคำนึงถึงครอบครัวที่อยู่ในชุมชนเป็นสำคัญด้วย นอกจากนี้ได้มีการให้แนวทางในการปฏิบัติงนไว้ว่ การปฏิบัติงนมักจะให้ความสำคัญกับชุมชนมากกว่าครอบครัว จึงทำให้แนวคิดครอบครัวเป็นฐาน (Family Based) เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการปฏิบัติงนตามแนวคิดชุมชนเป็นฐาน (Community Based) โดยการปฏิบัติงนจะต้องให้ความสำคัญกับชุมชนและครอบครัวควบคู่กันไป

พัฒนาพร กิตติวิบูลย์ (2543, น. 17) ได้กล่าวว่ การใช้ชุมชนเป็นฐาน หมายถึง กำงนที่ชุมชนสามารถตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ และได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินกำงน ร่วมประเมินผล และการมีส่วนร่วมช่วยให้ประชาชนคิดเป็น ทำเป็น (Think Right for Right) สามารถพึ่งตนเองได้

ปัทมา แสงสะอาด (2547, น. 47) ได้ให้ความหมายคำจำกัดความของชุมชนเป็นฐาน (Community Based) หมายถึง กำงนปฏิบัติงนของคนในชุมชน หรือกลุ่มเป้าหมายที่มีความรู้สึกว่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และมีการตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่มีในชุมชน รวมทั้งมีจิตสำนึกร่วมกันในการที่จะแก้ไขปัญหโดยมีการรวมตัวเป็นกลุ่ม หรือจัดตั้งองค์กรประชาชน ซึ่งจะมีการกำงน หรือทำกิจกรรมร่วมกันและมีการติดต่อประสานงน รวมถึงการสร้างให้เกิดเครือข่ายในกำงนกำงน โดยที่ทุกคนในชุมชนหรือในกลุ่มจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การคิดเป็นทำเป็น และทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไข สามารถตอบสนององความต้องการของชุมชนได้ รวมทั้งเป็นการสร้างให้เกิดความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

แนวคิดชุมชนเป็นฐานจะมีความสัมพันธ์กับคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” โดยเมื่อมีการใช้ชุมชนเป็นฐานซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพราะคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม มีการรวมกลุ่มกันและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งสามารถที่จะจัดการแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้เอง ซึ่งก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ในที่สุด ดังนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าชุมชนเป็นฐานเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่น่าไปสู่เป้าหมายของชุมชนเข้มแข็งนั่นเอง ซึ่งจะให้ชุมชนสามารถเข้ามาจัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ อย่างเช่นปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กที่อาศัยอยู่ในชุมชนอยู่กับครอบครัวไม่ได้ เกิดปัญหาการทอดทิ้งเด็ก การทำทารุณกรรมเด็ก การล่องละเมิดทางเพศกับเด็ก เป็นต้น เนื่องจากทุกคนในชุมชนให้ความร่วมมือกันในการปกป้อง คุ้มครอง และดูแลเด็กให้พ้นจากปัญหาเหล่านี้ได้ โดยชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและมีจิตสำนึก พร้อมทั้งตระหนักถึงความสำคัญของเด็กที่ควรได้รับการดูแลจากชุมชน สังคมรอบข้างเป็นอย่างดี เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเดิมขึ้นในชุมชน เป็นการสร้างฐานที่สำคัญของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งที่จะเผชิญปัญหาต่อไป

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จุฬินี ศิริรัตน์ (2549) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ และผู้ต้องขังชาวต่างประเทศต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังชาวต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำคลองเปรม” ด้วยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า กรมราชทัณฑ์และเรือนจำคลองเปรมได้ยึดข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ทฤษฎีเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ เป็นแนวทางในการให้การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง โดยมีทัศนคติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังชาวต่างประเทศ เห็นว่า ผู้ต้องขังสมควรที่จะต้องได้รับการเยียวยาแก้ไข เพื่อให้กลับเป็นพลเมืองดีของสังคม

สุพรรณษา สมสี (2547) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย ผลการวิจัยปรากฏว่าความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มีหลักการที่จะส่งเสริมบทบาทของชุมชนผู้กระทำผิด และผู้เสียหาย ในการร่วมมือกันแก้ปัญหาของเด็ก โดยเป็นกระบวนการที่ให้ผู้ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมทั้ง 3 ฝ่ายมาร่วมกันแก้ไข และทำแผนบันทึกข้อตกลงที่ช่วยแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

กริชทอง อ้นจันทร์ (2547, น. 35) ได้ศึกษาเรื่องความต้องการของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครก่อนและหลังการปลดปล่อย พบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่กระทำผิดซ้ำเป็นครั้ง

ที่ 2 หลังจากได้รับการปลดปล่อยในระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี สิ่งที่ต้องชังต้องการมากที่สุดเพื่อมิให้หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ คือ ต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือ โดยให้การสงเคราะห์ภายหลังได้รับการปลดปล่อยหรือมีงานทำเป็นหลักแหล่ง และต้องการให้ญาติพี่น้องในครอบครัวให้ความรักความเข้าใจ และให้อภัย นอกจากนี้ยังต้องการให้คนในสังคมยอมรับว่า ผู้ที่เคยกระทำความผิดสามารถกลับตัวกลับใจเป็นคนดีของสังคมได้ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการของผู้ต้องชังทั้งก่อนและหลังการปลดปล่อยได้แก่ ระยะเวลาที่รับโทษมาแล้ว และลำดับชั้นมีความสัมพันธ์กับความต้องการหลังการปลดปล่อย ส่วนอายุและสถานภาพการสมรส ระดับการศึกษาก่อนต้องโทษและรายได้ของครอบครัว ไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการทั้งก่อนและหลังการปลดปล่อย

นุชลี วรรณูปถัมภ์ (2549) ศึกษาเรื่อง “การเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องชังก่อนปล่อย” ผลจากการศึกษาพบว่า รูปแบบการดำเนินการเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องชังก่อนปล่อย แบ่งเป็น 3 ช่วง ช่วงแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องชัง การให้การสงเคราะห์เฉพาะราย และการสงเคราะห์กลุ่มชนช่วยแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องชัง มีกระบวนการสำคัญคือ การพัฒนาการศึกษาการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาจิตใจ การเตรียมการปล่อย และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยได้แก่ การจำแนกลักษณะผู้ต้องชังในเรือนจำ บุคลากร ผู้ต้องชัง หน่วยงานรองรับหลังการปลดปล่อย สังคมภายนอก พบปัญหาและอุปสรรคคือ ผู้บริหารขาดความสนใจในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย งบประมาณมีจำกัด ขาดแคลนบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน ขาดสถานที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีแนวทางแก้ไขได้แก่ กรมราชทัณฑ์ควรกำหนดงานด้านการเตรียมความพร้อมอย่างชัดเจน จัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในสังคมได้เข้าใจ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อผู้กระทำผิด

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับทัศนะแนวคิดการลงโทษและการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติกับผู้กระทำผิดที่ได้กลับเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการป้องกันปัญหาอาชญากรรม การแก้ไขปัญหามาตรฐานด้านอาชญากรรม โดยคนในชุมชนรวมไปถึงการปรับปรุงวิธีการอบรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยการศึกษาดังต่อไปนี้

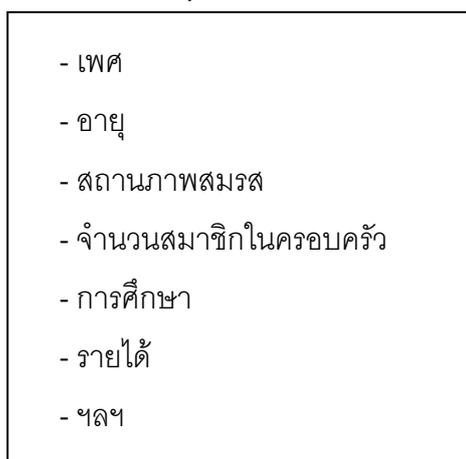
1. ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครอบครัว ฯลฯ การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดจากสื่อต่าง ๆ
2. ปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด
3. ทัศนะของคนในชุมชนต่อแนวทางการปฏิบัติกับผู้กระทำผิดที่ได้กลับเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน

4. ข้อจำกัด/ปัญหาอุปสรรค

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ปัจจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคล

2. ปัจจัยด้านอื่น ๆ

